

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Факультет української філології

Кафедра української мови та методики її навчання

ЗАГАЛЬНЕ МОВОЗНАВСТВО

Навчально-методичний посібник

для студентів денної і заочної форм навчання

напряму підготовки

6.020303 Філологія. Мова і література (англійська)

Умань – 2017

УДК 81.1(075.8)

ББК 81.0-924

Г 65

Навчально-методичний посібник із загального мовознавства обговорено на засіданні кафедри української мови та методики її навчання (протокол № 6 від 29 грудня 2016 року) та рекомендовано до друку вченою радою факультету української філології Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (протокол № 5 від 25 січня 2017 року).

Рецензенти:

Зелінська О. Ю., доктор філологічних наук, доцент;

Комарова З. І., кандидат філологічних наук, доцент;

Розгон В. В., кандидат філологічних наук, доцент

Загальне мовознавство : навчально-методичний посібник для студентів денної і заочної форм навчання напряму підготовки 6.020303 Філологія. Мова і література (англійська) / уклад. **І. С. Гонца**. – Умань : “Візаві”, 2017. – 102 с.

Навчально-методичний посібник укладено відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалавра філології, а також вимог кредитно-модульної організації навчального процесу. Він містить відомості про структуру курсу “Загального мовознавства”, тези лекцій, теми та питання для обговорення на практичних заняттях, завдання для самостійної, індивідуальної й модульної контрольної робіт, відомості про методи й засоби діагностики успішності навчання, список джерел. Усе це сприятиме оптимізації навчальної діяльності студентів, допоможе виробити й удосконалити навички та вміння, необхідні для лінгвістичної підготовки.

Для студентів напряму підготовки 6.020303 Філологія. Мова і література (англійська) освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр.

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Мета курсу «Загальне мовознавство» – узагальнити та теоретично осмислити факти і положення попередньо вивчених лінгвістичних дисциплін, ознайомити студентів з основними напрямками, ідеями та проблемами загального мовознавства, а також з методами та прийомами лінгвістичного аналізу.

У результаті вивчення цього курсу студент повинен орієнтуватися в новітніх напрямках дослідження мови, аналізувати й систематизувати нові для нього мовні факти, творчо застосовувати набуті теоретичні знання та практичні навички лінгвістичного аналізу. Методичні вказівки, які містять основні відомості про сутність та структуру природної людської мови, призначені полегшити орієнтування студентів денної та заочної форм навчання у теоретичних положеннях й ідеях загального мовознавства.

У межах курсу студентам запропоновано самостійно ознайомитися з актуальними проблемами сьогоденної лінгвістики та підготувати доповідь, що висвітлює основні поняття одного з напрямків сучасної науки про мову, як-от: когнітивна лінгвістика, дискурсний аналіз тощо. Це завдання є модульним контрольним завданням. Наведені після параграфів контрольні запитання дають студентам можливість закріпити набуті теоретичні знання та навички лінгвістичного аналізу.

У навчально-методичному посібнику також подано список тематичних питань до екзамену, рекомендовано основну та додаткову літературу, наведено дані електронних ресурсів.

«Загальне мовознавство» – це завершальний, підсумковий курс, який систематизує знання, отримані студентами протягом усіх років навчання в університеті.

СТРУКТУРА ЗАЛІКОВОГО КРЕДИТУ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин									
	денна форма					заочна форма				
	усього	у тому числі				усього	у тому числі			
л		п	інд.	с. р.	л		п	інд.	с. р.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Модуль 1										
Змістовий модуль 1. Теорія та методологія мовознавства										
Тема 1. Загальне мовознавство як наука і навчальна дисципліна	6	1	2	1	2	8		1	1	6
Тема 2. Мова як особлива знакова система	6	1	2	1	2	9	1	1	1	6
Тема 3. Проблема взаємозв'язку мови, мислення і свідомості	8	2	2	2	2	9		1	2	6
Тема 4. Мова та історія. Розвиток мови. Мова та суспільство	12	4	4	2	2	8	1	1	2	4
Тема 5. Структура мови	8	2	2	2	2	6			2	4
Разом за змістовим модулем 1	40	10	12	8	10	40	2	4	8	26
Усього годин	40	10	12	8	10	40	2	4	8	26
Модуль 2										
ІНДЗ	20	-	-	10	10	20	-	-	10	10
Усього годин	60	10	12	18	20	60	2	4	18	36

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль I. Теорія та методологія мовознавства

Тема 1. Загальне мовознавство як наукова і навчальна дисципліна

Загальне мовознавство як наукова й навчальна дисципліна. Основні розділи мовознавства (характеристика програми). Історія лінгвістичної думки. Взаємодія лінгвістики з іншими науками (інтердисципліни). Методологічні основи дослідження мови.

Тема 2. Мова як особлива знакова система

Знакова природа мови. Мовні знаки в процесі людського пізнання. Семіотика і лінгвістика. Знак та його структура. Знакові системи та їх типологія. Класифікація знаків. Мовний знак і мовна одиниця. Мова і несловесні форми спілкування (паралінгвістика і паракінесика).

Тема 3. Проблема взаємозв'язку мови, мислення і свідомості

Проблема співвідношення мови і мислення. Менталінгвістика, її розділи. Психофізичні основи зв'язку мови і мислення. Внутрішнє мовлення і мислення. Гіпотеза лінгвальної відносності Сепіра-Уорфа. Роль мови у процесі пізнання. Психолінгвістика, етапи розвитку, основні проблеми, представники. Когнітивна лінгвістика, основні школи, проблеми та представники.

Тема 4. Мова та історія. Розвиток мови. Мова та суспільство

Суспільна природа мови. Суспільні функції мови. Соціальна зумовленість мовних явищ. Суспільний характер мовної норми. Соціолінгвістика, її предмет, завдання і проблеми. Інтерлінгвістика. Розвиток мови як лінгвістичне поняття. Основні закони розвитку мови. Історія мови та її хронологічні зрізи. Взаємодія мов і мовні контакти. Внутрішні і зовнішні закони історичних змін мови. Взаємодія системи мови, її норми і мовленнєвої діяльності. Проблема прогресу в мові.

Тема 5. Системно-структурна організація мови

Поняття про систему і структуру. Модулювання мовної системи. Яруси мовної системи. Парадигматичні, синтагматичні та ієрархічні відношення між мовними одиницями. Своєрідність системності мови. Співвідношення системних і несистемних явищ у мові. Система і норма.

ТЕМАТИКА ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ

Змістовий модуль I. Теорія та методологія мовознавства

ТЕМА 1. МОВОЗНАВСТВО ЯК НАУКА

Мета: з'ясувати суть, мету, предмет і об'єкт загального мовознавства, його основні завдання; виділити й охарактеризувати наукові традиції мовознавства.

Завдання: вказати на роль і значення лінгвістичної науки для розвитку суспільства взагалі й мови зокрема; сприяти розвитку вмінь студентів аналізувати думки вчених, розуміти значення сучасних мовознавчих теорій та історії лінгвістики для суспільного розвитку.

Основні проблеми: лінгвістика як наука; розділи мовознавства; актуальні напрями; місце лінгвістики в системі наук; завдання та основна проблематика прикладної лінгвістики.

ПЛАН

1. Загальне мовознавство як наукова й навчальна дисципліна.
2. Основні розділи мовознавства (характеристика програми).
3. Історія лінгвістичної думки.
4. Взаємодія лінгвістики з іншими науками (інтердисципліни).
5. Методологічні основи дослідження мови.

ЛІТЕРАТУРА

- Кочерган М. П. Загальне мовознавство / М. П. Кочерган. – 3-тє вид. – Київ : ВЦ «Академія», 2010. – С. 7 – 18, 355 – 403.
- Семчинський С. В. Загальне мовознавство. Видання друге, перероблене і доповнене / С. В. Семчинський. – К. : АТ “ОКО”, 1996. – С. 6 – 25.
- Кириченко Г. С. Нариси загального мовознавства : навч. посіб. для студ. філол. спец. вищ. навч. закл. : у 2 ч. / Г. С. Кириченко, С. В. Кириченко, А. П. Супрун; за ред. А. П. Супрун. – К. : Видавничий Дім “ІнЮре”, 2008. – С. 5 – 14.

ТЕЗИ ЛЕКЦІЙ

Мовознавство – наука про мову, її природу й функції, внутрішню структуру, закономірності існування та розвитку, а також реалізацію цих загальних рис у конкретних мовах.

Об'єкт мовознавства – різні етнічні мови людських спільностей та їх угруповань у цілому.

Предмет – людська мова взагалі як засіб спілкування людей, вираження їх думок і почуттів.

Мета курсу – поглиблення теоретичного і професійного рівня, як майбутнього дослідника мови, так і майбутнього вчителя.

Завдання курсу – розширення загальнолінгвістичної підготовки словесника, а також поглиблене вивчення проблем, які не могли бути висвітлені в попередніх курсах, ознайомлення з основними напрямками, ідеями і проблемами сучасного мовознавства, озброєння майбутнього спеціаліста методами наукового дослідження мови.

Структура: конкретне (часткове) і загальне мовознавство (власне загальне і теоретичне). Питання градації залишається невирішеним.

Періодизація історії загального мовознавства:

1. Мовознавство стародавніх часів (античне мовознавство).
2. Європейське мовознавство Середньовіччя, епохи Відродження та періоду XVII – XVIII століть.
3. Виникнення порівняльно-історичного мовознавства й філософії мови (I пол. XIX ст.).
4. Логічне, натуралістичне та психологічне мовознавство (серед. XIX ст.).
5. Розвиток порівняльно-історичного мовознавства і молодогограматизм (II пол. XIX – поч. XX ст.).
6. Соціологія мови, структуралізм, радянське мовознавство та інші напрями загального мовознавства XX ст.
7. Новітнє мовознавство кін. XX – поч. XXI ст.

Мовознавство, належачи до гуманітарних наук, не існує відокремлено, а пов'язане з багатьма гуманітарними і природничими науками. Цей зв'язок не однобічний, а в переважній більшості взаємозалежний, взаємозбагачувальний.

Наука	Її суть, що впливає на виникнення зв'язку з лінгвістикою	Зв'язок із мовознавством
Філософія	Наука про загальні закони виникнення і розвитку природи, суспільства, мислення; становить основу світогляду людини	Допомагає в принциповому розв'язанні таких головних лінгвістичних проблем, як сутність мови, її роль у суспільстві, походження і характер її розвитку, співвідношення об'єктивного і суб'єктивного в мов
Логіка	Наука про закони і форми мислення	Для логіка і мовознавця мова – один об'єкт дослідження: логік через мову розкриває закони мислення, мовознавець – мовні закони. Аналіз цих законів взаємопроникний: мовознавець враховує вплив мислення на будову і зміни мови, логік при вивченні логічних категорій не обходиться без розгляду слів і речень
Соціологія	Наука про закономірності й рушійні сили розвитку та функціонування суспільства в цілому і його соціальних груп	Мова – явище суспільне, виникає і розвивається тільки в суспільстві, впливає на суспільство і в той же час стан мови залежить від суспільства
Етнографія	Наука про побут і культуру народів	Допомагає правильно пояснити значення окремих слів та виразів, які стосуються побуту, матеріальної і духовної культури, правильно розкрити їх етимологію
Археологія	Наука, що вивчає	Мовознавці пояснюють написи

	історичне минуле за виявленими під час розкопок пам'ятками матеріальної культури	на знайдених археологами предметах
Історія	Наука про загальний розвиток певного народу, країни або всього суспільства	Допомагає пояснити за допомогою історичних свідчень суто мовні явища
Літературознавство	Наука про художню літературу, її теорію та історію	Мова є першоелементом літератури, її будівельним матеріалом
Психологія	Аналізує процеси відображення в мозку людини об'єктивної дійсності, людські відчуття і сприйняття, уявлення і думки	Пояснює процес мовного спілкування, оскільки всі психічні процеси втілюються в мові
Естетика	Філософське вчення про форми прекрасного в художній творчості, природі, житті	Ураховується під час стилістичного аналізу художніх текстів
Медицина	Сукупність наук про хвороби, методи їх лікування та способи запобігання їм	Медичні дані допомагають прогнозувати мовленнєву поведінку
Географія	Ряд пов'язаних між собою наук, що вивчають поверхню землі, природні умови, населення, економічні ресурси	Допомагає дослідженню топоніміки, мовних контактів
Біологічні науки	Зокрема вчення І. М. Сеченова та І. П. Павлова про вищу нервову діяльність людини і тварини	Допомагають науково обґрунтувати виникнення мови як засобу спілкування
	Анатомія і фізіологія органів мовлення	Усвідомлення процесу говоріння (вимовляння звуків)
Фізика	Акустика	Вивчення звуків людської мови, їхніх фізичних (акустичних) властивостей

Математика	Методи обчислення	Застосування математичних методів до вивчення мовних явищ
------------	-------------------	---

Метод – шлях, спосіб досягнення певних результатів у пізнанні і практиці, тобто спосіб організації теоретичного і практичного освоєння дійсності.

Загальнонаукові методики дослідження – індукція і дедукція, аналіз і синтез.

Індукція – прийом дослідження, за якого на підставі вивчення окремих явищ робиться загальний висновок про весь клас цих явищ; узагальнення результатів окремих конкретних спостережень.

Дедукція – форма достовірного умовиводу окремого положення із загальних. На основі загального правила логічним шляхом з одних положень як істинних виводиться нове істинне положення.

Аналіз – мислене або практичне розчленування цілого на частини. Синтез – мислене або практичне з'єднання частин у ціле.

Описовий метод – планомірна інвентаризація одиниць мови і пояснення особливостей їх будови та функціонування на певному етапі розвитку мови, тобто в синхронії.

На основі описового методу створені описові граматики різних мов (шкільні та для вищих навчальних закладів) і багато типів словників (тлумачні, орфографічні, орфоепічні, синонімічні, антонімічні, фразеологічні, мови письменників тощо).

Порівняльно-історичний метод (компаративний, лінгвогенетичний) – сукупність прийомів і процедур історико-генетичного дослідження мовних сімей і груп, а також окремих мов для встановлення закономірностей їх розвитку.

На основі порівняльно-історичного методу створені порівняльно-історичні, порівняльні та історичні описи мов (традиційно вони називаються порівняльними та історичними граматиками) й етимологічні словники.

Метод лінгвістичної географії (ареальний) – сукупність прийомів, які полягають у картографуванні елементів мови, що розрізняють її діалекти.

Зіставний метод (контрастивний, типологічний) – сукупність прийомів дослідження й опису мови через її системне порівняння з іншою мовою з метою виявлення її специфіки.

Структурний метод – метод синхронного аналізу мовних явищ лише на основі зв'язків і відношень між мовними елементами.

Структурний метод реалізується в чотирьох методиках: дистрибутивній, безпосередніх складників, трансформаційній і компонентного аналізу.

Дистрибутивний аналіз – методика дослідження мови на основі оточення (дистрибуції, розподілу) окремих одиниць у тексті.

Методика безпосередніх складників – прийом подання словотвірної структури слова і синтаксичної структури словосполучення та речення у вигляді ієрархії складових елементів.

Трансформаційний аналіз – експериментальний прийом визначення синтаксичних і семантичних подібностей і відмінностей між мовними об'єктами через подібності й відмінності в наборах їх трансформацій.

Компонентний аналіз – система прийомів лінгвістичного вивчення значень слів, суть якої полягає в розщепленні значення слова на складові компоненти (семи).

Методи соціолінгвістики – синтез лінгвістичних і соціологічних процедур. Серед них виділяють методи польового дослідження (методика збирання матеріалу) і методи соціолінгвістичного аналізу зібраного матеріалу (обробка інформації). До перших належать різні форми опитування (анкетування, інтерв'ювання), а також безпосереднє спостереження, експериментування, вивчення документальних джерел (матеріалів перепису населення, статистичних та інших довідників).

Серед математичних методів розрізняють кількісні й статистичні. Кількісні методи зводяться до простого підрахунку частоти вживання мовних одиниць, а статистичні передбачають використання різних формул для

виявлення правил розподілу мовних одиниць у мовленні, для виміру зв'язків між мовними елементами, для встановлення тенденцій у розвитку та функціонуванні мови та для встановлення залежності між якісними й кількісними характеристиками мови.

ТЕМА 2. МОВА ЯК ОСОБЛИВА ЗНАКОВА СИСТЕМА

Мета: з'ясувати знакову природу мови, подати класифікацію та властивості мовних та немовних знаків, формувати у студентів розуміння системи мовних знаків.

Завдання: навчити студентів розрізняти типи знаків, виділяти їх особливості, аналізувати, характеризувати мовні знаки.

Основні проблеми: знаковість і одиниці мови; класифікації знаків; структура знака; унілатеральна й білатеральна теорії мовного знака; специфіка мовного знака; семіотика; лінгвосеміотика; паралінгвістика; паракінесика.

ПЛАН

1. Знакова природа мови.
2. Мовні знаки в процесі людського пізнання.
3. Семіотика і лінгвістика.
4. Знак та його структура.
5. Знакові системи та їх типологія.
6. Класифікація знаків.
7. Мовний знак і мовна одиниця.
8. Мова і несловесні форми спілкування (паралінгвістика і паракінесика).

ЛІТЕРАТУРА

- Білецький А. О. Про мову і мовознавство : Навчальний посібник для студентів філ. спец. вищ. навч. закладів / А. О. Білецький. – К., «АртЕк». – 1996. – С. 162 – 164, 176 – 187.
- Иванова Л. П. Курс лекций по общему языкознанию /

Л. П. Иванова. – К. : Освіта України, 2006. – С. 176 – 184.

- Левицкий В. В. Звуковой символизм / В. В. Левицкий // Мовознавство. – 1993. – № 1. – С. 18 – 22.

- Семчинський С. В. Загальне мовознавство : Підручник для вузів / С. В. Семчинський. – К. : Вища школа, 1996. – С. 26 – 55.

- Тищенко К. М. Лінгвістичний знак як єдність знаків мови і мовлення / К. М. Тищенко. – Мовознавство. – 1980. – № 1. – С. 15 – 21.

ТЕЗИ ЛЕКЦІЙ

Мова – одна із знакових систем у суспільстві. Мовний знак – це чуттєво сприйнятий предмет, що виступає в ролі замітника (представника) іншого предмета і використовується для збереження, перетворення та передачі інформації.

Основні ознаки знака:

- 1) матеріальність, тобто чуттєва сприйманість;
- 2) позначення чогось, що перебуває поза ним;
- 3) непов'язаність із позначуваним природним (причиновим) зв'язком;
- 4) інформативність (здатність нести якусь інформацію і використовуватися з комунікативною метою);
- 5) системність (знак отримує своє значення лише за умови входження в певну знакову систему).

Градація знаків за: 1) способом сприйняття їх людиною (акустичні, оптичні, дотикові, нюхові, смакові; 2) типом відношень між матеріальною формою знака і позначуваним об'єктом (знаки індекси, знаки-копії, знаки-сигнали, знаки-символи).

Структура знака. Існують дві протилежні теорії знака стосовно його структури:

- 1) унілатеральна (знак має тільки план вираження, він завжди пов'язаний із значенням, але значення до нього не входить);
- 2) білатеральна (знак має план вираження і план змісту (значення)).

Специфічні ознаки мовного знака:

1) непаралельність плану вираження і плану змісту (за С. Карцевським, асиметричний дуалізм);

2) звукове вираження (мовні органи людини утворюють різноманітні коливання повітря);

3) соціальне явище;

4) поліфункціональність;

5) легка відтворюваність;

6) замінність;

7) структурність;

8) сполучуваність;

9) неоднорідність;

10) відносна дифузність.

Специфічні ознаки мови як знакової системи:

1) мова – багаторівнева і складна ієрархічна система;

2) мова – первинна знакова система;

3) мовна система універсальна, у ній відсутні будь-які обмеження (змістові, просторові тощо);

4) мовна знакова система має динамічний характер;

5) мовні елементи виявляють здатність сполучатися між собою.

У мові виділяють три рівні:

1) субзнаковий (належить фонема);

2) знаковий (основна одиниця – слово);

3) суперзнаковий (речення).

Семіотика, або семіологія (від грец. σημειωτικός – такий, що має ознаки від грец. σημεῖον – знак, ознака, грец. σῆμα – знак) – наука, яка досліджує способи передачі інформації, властивості знаків та знакових систем в людському суспільстві (головним чином природні та штучні мови, а також деякі явища культури, системи міфів, ритуалів), природі (комунікація у тваринному світі) або в самій людині (зорове та слухове сприйняття тощо).

Паралінгвістика та паракінесика – розділи мовознавства, що вивчають

різні допоміжні звукові й кінетичні засоби спілкування як носіїв інформації, що за певних умов компенсують недостатність словесної інформації.

Невербальні (немовні) знаки поділяються на: слухові; акустичні (мова барабанів, свисту, музика зітхання, покашлювання); зорові (жести рук, рухи тіла, міміка, пантоміми, дорожні знаки, сигналізація тощо).

ТЕМА 3. ПРОБЛЕМА ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ МОВИ, МИСЛЕННЯ І СВІДОМОСТІ

Мета: поглибити знання студентів про взаємозв'язки мови, мислення і свідомості, розкрити механізми мовленнєвої діяльності, мовної здібності та процеси породження мовлення.

Завдання: формувати у студентів знання про сучасні мовознавчі напрями та дослідження у галузі менталінгвістики, психолінгвістики, когнітивістики.

Основні проблеми: мислення, свідомість, не/вербальне мислення; поняттєве, технічне, чуттєво-образне мислення; мовна картина світу; гіпотеза Сепіра-Уорфа, менталінгвістика, психолінгвістика, когнітивна лінгвістика.

ПЛАН

1. Проблема співвідношення мови і мислення. Менталінгвістика, її розділи.
2. Психофізичні основи зв'язку мови і мислення. Внутрішнє мовлення і мислення.
3. Гіпотеза лінгвальної відносності Сепіра-Уорфа. Роль мови у процесі пізнання.
4. Психолінгвістика, етапи розвитку, основні проблеми, представники.
5. Когнітивна лінгвістика, основні школи, проблеми та представники.

ЛІТЕРАТУРА

- Кочерган М. П. Загальне мовознавство / М. П. Кочерган. – 3-тє вид. – Київ : ВЦ «Академія», 2010. – С. 15 – 37.

- Иванова Л. П. Курс лекцій по общему языкознанию / Л. П. Иванова. – К. : Освіта України, 2006. – С. 193 – 206.
- Семчинський С. В. Загальне мовознавство : Підручник для вузів / С. В. Семчинський. – К. : Вища школа, 1996. – С. 219 – 255.
- Удовиченко Г. М. Загальне мовознавство. Проблеми. Методи / Г. М. Удовиченко. – К, 1994. С. 68 – 144.

ТЕЗИ ЛЕКЦІЙ

Мислення – це вища форма відображення в психіці предметів і явищ навколишньої дійсності та їхніх зв'язків у вигляді понять, суджень, умовиводів.

Мислення є одним із важливих компонентів свідомості.

Факти, що підтверджують нетотожність мови і мислення:

- мислення – самостійне (може створювати поняття і втілювати їх в образи, що не мають відповідних конкретних предметів і явищ дійсності);
- мова – матеріально-ідеальне явище, мислення – ідеальне;
- мова – явище національне, мислення – інтернаціональне;
- будова і закони розвитку думки і мови неоднакові. Основними одиницями мови є фонемі, морфемі, лексемі, словосполучення, речення, основними одиницями мислення є поняття, судження й умовиводи.

Напрямки щодо питання взаємовідношення мови і мислення:

- 1) механічний (відривання мови від мислення, мислення від мови. Представники: математик Жак Адамар, А. Ейнштейн);
- 2) менталістичний (ототожнення мови і мислення. Представники: В. фон Гумбольдт, М. Мюллер, А. Шлейхер).

Філософія стверджує, що мова і мислення перебувають у діалектичному зв'язку і мова по відношенню до мислення виконує роль засобу. Зв'язок мови і мислення, теорія мовних значень утворили особливу галузь лінгвістичних знань. Розділ загального мовознавства, який вивчає взаємовідношення мови і мислення, називається менталінгвістикою.

Категорії мислення, пов'язуючись із мовним вираженням, дають можливість вивчати їх у логіці з погляду паралельних зіставлень з формами мови.

Розділи менталінгвістики:

1) логічний напрямок (найбільш впливовий). Основні положення теорії значення:

- мова є дійсною реальністю думки; мова закріплена в словах – результат людського пізнання;
- бути вираженим у слові є фактом існування поняття;
- поняття так само невіддільні від слів, як і слова від понять; слова позбавлені понятійного значення, не є словами.

2) психологічна менталінгвістика. Основні положення цього напрямку є:

- структура судження і структура речення в ряді випадків не збігаються;
- не збігаються логічні і граматичні категорії, категорії субстанції (предмет), якості, дії і загальна семантика частин мови (судження – форма думки);
- не збігаються логічна форма поняття. Абстрактно-логічним загальним формам мови протистоїть рухлива

3) Семантика мовленнєвих утворень.

4) Понятійний.

Мова є засобом і результатом мислення. Мова як поверхнева структура представляє глибинну структуру (мислення).

Підходи до розв'язання проблеми мови і мислення:

- 1) мова і мислення ототожнюються;
- 2) мова протистоїть мисленню (ґрунтується на одному з основних положень матеріалістичного мовознавства).

Теорія мовної відносності – гіпотеза Сепіра-Уорфа про зв'язок культури і мови і про глибокий вплив мови на становлення логічних і світоглядних категорій.

За Сепіром, мова є не стільки засобом передачі суспільного досвіду, скільки способом визначення цього досвіду для всіх, хто розмовляє тією мовою.

Уорф стверджує, що у мовному світі все відносне. Ми членуємо світ так, як підказує рідна мова, і «стикаємося, таким чином, з новим принципом відносності. Він полягає в тому, що подібні фізичні явища дозволяють створити подібну картину всесвіту тільки за подібності або принаймні за співвідносності мовних систем».

Основні етапи в дослідженні питання про співвідношення мови і мовлення:

- дососюрівський період (погляди В. фон Гумбольдта, Г. Штейнталя, О. Потебні, О. Бодуена де Куртене);
- введення Ф. де Соссюра дихотомії «мова – мовлення»;
- післясосюрівський період (погляди Л. Єльмслева, Н. Хомського, Л. Щерби, М. Черемісіної та ін.).

Психолінгвістика – це наука про мовленнєву діяльність людей у психологічних та лінгвістичних аспектах.

Мета – опис та пояснення особливостей функціонування мови і мовлення як психічних феноменів із урахуванням взаємодії зовнішніх і внутрішніх чинників соціально-культурної діяльності особистості.

Об'єкт психолінгвістики – індивід у комунікації.

Психолінгвістика не займається вивченням “мертвих” мов – таких, як старослов'янська або грецька, де нам доступні лише тексти, але не психічні світи їх творців.

Основні завдання психолінгвістики:

- процес планування мовлення;

- механізм та процес сприйняття, інтерпретації, розуміння та породження мовлення;
- структура та система представлення знань індивіда;
- механізми засвоєння та оволодіння мовою протягом розвитку дитини;
- проблеми білінгвізму (володіння двома або більше мовами), перекладу та механізми оволодіння іноземною мовою.

Основні розділи: психолінгвістика мовної свідомості; психолінгвістика дискурсу; психолінгвістика мислення; психолінгвістика мозку (нейролінгвістика).

Когнітивна лінгвістика (від англ. “знання”, “пізнавальна здатність”) – галузь мовознавства, мовознавчий напрям, який функціонування мови розглядає як різновид когнітивної, тобто пізнавальної діяльності, а когнітивні механізми та структури людської свідомості досліджує через мовні явища.

Об’єктом когнітивної лінгвістики є мова як експонент когнітивних структур і процесів свідомості, а предметом – співвідношення когнітивних механізмів свідомості з природною мовою і її мовленнєвою реалізацією.

Завдання когнітивної лінгвістики: аналіз природи мовної компетенції людини; визначення специфіки категоризації та концептуалізації досвіду в колективній свідомості носіїв мови; опис організації внутрішнього лексикону, вербальної пам’яті людини відповідно до структур репрезентації знань і механізмів пам’яті взагалі; пояснення когнітивної діяльності людини у процесах породження, сприйняття й розуміння мовлення, комунікативній діяльності; дослідження пізнавальних процесів і ролі природних мов у їхньому здійсненні; установлення співвідношення мовних структур із когнітивними.

Перспективні напрями когнітивної лінгвістики:

- когнітивна фонетика;
- когнітивна семасіологія та ономасіологія;

- когнітивні аспекти граматики (морфології, синтаксису та стилістики);
- когнітивно орієнтовані галузі теорії тексту (зокрема, когнітивна поетика);
- лінгвопрагматика;
- теорії мовної комунікації;
- дискурсологія тощо.

ТЕМА 4. МОВА ТА ІСТОРІЯ.

РОЗВИТОК МОВИ. МОВА ТА СУСПІЛЬСТВО

Мета: ознайомити студентів із суспільною природою мови; охарактеризувати суспільні функції мови; ознайомити студентів із законами розвитку мови; з'ясувати поняття динаміки і статичності, синхронії та діячності, функціонування і розвитку; формувати у студентів розуміння соціальної природи мовлення.

Завдання: обґрунтувати соціальну зумовленість мовних явищ; розкрити співвідношення мови, нації і держави; дати розуміння диференціації мовних законів, поняття синхронія та діячності, внутрішні та зовнішні закони історичних змін у мові, гіпотези про розвиток мови; охарактеризувати основні проблеми соціолінгвістики; з'ясувати вплив суспільства на мову.

Основні проблеми: функції мови; мовна норма; соціолінгвістика, мовна ситуація, білінгвізм, мовна політика; етнолінгвістика, інтерлінгвістика; зовнішні та внутрішні причини змін у мові; інтерференція, мовний союз, субстрат, суперстрат, адстрат; антиномія.

ПЛАН

1. Суспільна природа мови. Суспільні функції мови.
2. Соціальна зумовленість мовних явищ. Суспільний характер мовної норми.
3. Соціолінгвістика, її предмет, завдання і проблеми.

4. Інтерлінгвістика.
5. Розвиток мови як лінгвістичне поняття. Основні закони розвитку мови.
6. Історія мови та її хронологічні зрізи.
7. Взаємодія мов і мовні контакти.
8. Внутрішні і зовнішні закони історичних змін мови.
9. Взаємодія системи мови, її норми і мовленнєвої діяльності.
10. Проблема прогресу в мові.

ЛІТЕРАТУРА

- Кочерган М. П. Загальне мовознавство / М. П. Кочерган. – Київ : ВЦ «Академія», 2008. – С. 297 – 354.
- Общее языкознание / Под общ. ред. А. Е. Супруна. – Минск, 1983. – С. 27 – 87, 335 – 421.
- Общее языкознание : Формы существования, функции, история языка / Отв. ред. Б. А. Серебренников. – М., 1970. – С. 197 – 307, 419 – 596.
- Семчинський С. В. Загальне мовознавство / С. В. Семчинський. – К., 1996. – С. 256 – 392.

ТЕЗИ ЛЕКЦІЙ

Мова постійно змінюється. Історична змінність мови – її суттєва ознака, внутрішня властивість.

Говорячи про суспільний характер мови, зважаємо на її біологічний і психічний характер. Біологічний аспект мови полягає у тому, що людина має біологічну схильність до оволодіння мовою, тобто так званий біологічний ген. Пригадаймо теорію вроджених структур Н. Хомського, який стверджував, що людина народжується із закладеними в мозку мовними структурами.

Синхронія – стан мови в певний момент її розвитку; сукупність взаємопов'язаних і взаємозумовлених елементів мови, які наявні й функціонують у певний умовно виділений період.

Діахронія – історичний розвиток мови, а також дослідження мови у процесі її історичного розвитку.

На сучасному етапі загально визнаним стало твердження, що синхронічний і діахронічний підходи до вивчення мови доповнюють і збагачують один одного, хоч трапляються випадки, коли неврахування діахронії, тобто один синхронічний аспект, є самодостатнім.

Переважає більшість мовних змін починається з варіювання. У мові на кожному історичному етапі поряд зі старими елементами існують їх нові варіанти, які конкурують зі старими і з часом замінюють їх. Постійне варіювання – це спосіб існування мови як живої, функціональної комунікативної системи.

Мовні зміни не відбуваються спонтанно, довільно. Вони завжди мають причину. Розрізняють зовнішні і внутрішні причини мовного розвитку. До зовнішніх причин належать ті імпульси, що надходять із зовнішнього середовища, а до внутрішніх – тенденції розвитку, які закладені в самій мові.

Зовнішньою причиною мовних змін є контактування мов. Мовний контакт (від лат. *contactus* – дотик), мовна асиміляція – білінгвальна або мультилінгвальна ситуація, у якій дві або більше мов, близьких територіально чи соціально, впливають одна на одну.

Дослідженню мовних контактів присвячений розділ мовознавства контактна лінгвістика.

Мовні контакти мають місце в таких випадках:

- 1) у разі загарбання території і поневолення корінного етносу;
- 2) за мирного співіснування різномовного населення на одній території;
- 3) коли різномовне населення живе на сусідніх територіях;
- 4) коли населення вступає в різноманітні (економічні, торговельні, культурні та ін.) стосунки з населенням іншої країни;
- 5) коли засвоюється інша мова в процесі шкільного навчання.

Типи мовних контактів:

- 1) безпосередні й опосередковані;

- 2) між спорідненими і неспорідненими мовами;
- 3) з одnobічним і обопільним впливом;
- 4) маргінальні (на суміжних територіях) і внутрішньорегіональні (на одній і тій самій території);
- 5) казуальні (випадкові) і перманентні (постійні);
- 6) природні (безпосереднє спілкування), штучні (навчання в школі) і змішані (природно-штучні).

Контактування мов може зумовити такі процеси:

- 1) запозичення лексики і фразеології;
- 2) засвоєння артикуляційних особливостей іншої мови;
- 3) зміну наголосу;
- 4) зміни у граматичній будові мови;
- 5) зміни у словотворі.

Найбільшому впливові піддається мова в умовах контактування з близькоспорідненою мовою. Коли ж мови характеризуються глибокими структурними відмінностями, то можливість впливати одна на одну незначна.

Часто тривалі мовні контакти спричиняють конвергентний розвиток контактуючих мов. Конвергенція не призводить до витіснення однієї мови іншою, а зумовлює появу в контактуючих мовах спільних ознак.

Унаслідок конвергентного розвитку декількох мов виникають мовні союзи, тобто «особливі типи ареально-історичної спільності мов, які характеризуються певною кількістю подібних чи спільних структурних і матеріальних ознак, набутих внаслідок тривалого й інтенсивного контактування і конвергентного розвитку в межах єдиного географічного простору».

Прикладом мовних союзів є балканський. До нього належать грецька, албанська, румунська, болгарська, македонська, сербська, хорватська і частково турецька мови. Інші мовні союзи: західноєвропейський, гімалайський, поволзький (волго-камський) і кавказький.

Тривале й інтенсивне контактування мов може призвести до асиміляції однієї з мов, тобто до її втрати, але втрачена мова не зникає безслідно. Сліди витісненої мови отримали в мовознавстві назви субстрат і суперстрат.

Субстрат – мова-підоснова, елементи якої розчинилися в мові, що нашарувалася на неї; сліди мови корінних жителів у мові-переможниці чужинців; сліди витісненої місцевої мови.

Суперстрат – мова-надоснова, елементи якої розчинилися в мові, над якою вона нашарувалася; сліди мови чужинців у мові-переможниці корінних жителів.

Адстрат – сукупність рис мовної системи, які з'явилися внаслідок впливу однієї мови на іншу в умовах тривалого співіснування і контактів сусідніх народів.

Внутрішні причини мовних змін закладені в мові. Це протилежні начала, суперечності, боротьба між якими призводить до змін.

Серед цих суперечностей (антиномій) основними є такі:

- 1) антиномія позначувального і позначуваного;
- 2) антиномія норми і системи;
- 3) антиномія мовця і слухача;
- 4) антиномія інформаційної та експресивної функцій мов;
- 5) антиномія коду і тексту (мови і мовлення).

Варіанти розвитку мов, що перебувають у контакті:

- утворення креольської мови. У цьому випадку єдина система лексичних і граматичних значень, що виникла при мовному контакті, починає кодуватися за допомогою морф, запозичених з однієї мови, але часто переосмислених відповідно до даної системи значень. Прикладом креолізації мови може бути суржик;

- двомовність з однією домінантною мовою. Одна з мов, що вступила в контакт, явно є основною системою, на яку орієнтуються мовці іншої мови, змінюючи фонетичні, лексичні та інші характеристики мови під впливом, з їхнього погляду, престижнішої мови;

- диглосія, тобто зміни основної мови спілкування під впливом престижнішої, але обмеженої у вживанні мови (наприклад, вплив арабської мови на неарабомовних мусульман);

- контакти діалектів та літературного варіанту однієї мови або поєднання різнодіалектних характеристик в одному койне – спільній наддіалектній мові. У цьому випадку, внаслідок спорідненості контактуючих мовних систем, можлива особливо сильна контамінація мов.

Престиж мови – це її авторитет у міжнаціональному та міжнародному спілкуванні. Залежить від багатьох чинників, домінуючим серед яких є інформативність мови, тобто застосування її як носія найновішої та найважливішої інформації.

Способи забезпечення статусу престижності для мови: всебічний розвиток суспільства на шляху прогресу; шляхом утиску інших мов політичними, військовими, економічними засобами.

Основні процеси розвитку мови:

- диференціація (процес, за якого з однієї мови виникає дві або більше мов);

- інтеграція (результат контактування мов; протилежний диференціації процес, за якого з декількох мов чи діалектів виникає одна мова).

Суспільні функції мови. М. Кочерган поділяє усі функції мови на дві групи:

1) основні (базові):

- комунікативна (засіб спілкування);

- когнітивна (пізнавальна, гносеологічна, мислетворча) – засіб мислення і пізнання;

- емотивна (засіб вираження почуттів та емоцій);

- метамовна (засіб дослідження й опису мови в термінах мови).

2) похідні (вторинні):

- фатична (засіб встановлення контакту);
- конативна (засіб засвоєння);
- волюнтативна (засіб волевиявлення, впливу);
- кумулятивна (засіб збереження інформації).

Оскільки мова є суспільним явищем, то вона перебуває в тісному зв'язку із суспільством. Цей зв'язок є обопільним. Свідомий вплив суспільства на мову (цілеспрямовані урядові заходи) називають мовною політикою. Від цієї політики залежить мовна ситуація в багатомовному суспільстві.

Соціолінгвістика – наука, яка вивчає проблеми, пов'язані зі соціальною природою мови, її суспільними функціями, механізмом впливу соціальних чинників на мову і роллю мови в житті суспільства.

Об'єктом соціолінгвістики є мова в аспекті її соціальної диференціації, а предметом – функціонування мови “в соціальному контексті”, за визначенням У. Лабова.

Розділи соціолінгвістики:

1) психолінгвістика – розкриває процеси породження і сприймання мовлення в їх співвідношенні з системою мови;

2) етнолінгвістика – досліджує мову в її зв'язках з культурою, взаємодію мовних, етнокультурних і етнопсихологічних чинників у функціонуванні і розвитку мови;

3) інтерлінгвістика – вивчає міжнародні мови як засіб комунікації в багатомовному світі.

Основні поняття соціолінгвістики: мовна ситуація і мовна політика.

Мовна ситуація – сукупність форм існування однієї мови або сукупність мов у їх територіально-соціальному взаємовідношенні і функціональній взаємодії в межах певних географічних регіонів або адміністративно-політичних утворень.

Усі мовні ситуації поділяються на:

- прості (одномовні, ендоглосні) – мовець залежно від ситуації користується то літературною мовою, то говіркою;

- складні (багатомовні, екзогосні) – мовець користується різними мовами; найпоширенішою є двомовність, або білінгвізм;
- збалансовані (мови виконують однакові суспільні функції. таке трапляється дуже рідко, оскільки дві мови не можуть бути функціонально тотожними);
- незбалансовані (суспільні функції мов не збігаються).

Мовна політика – свідомий і цілеспрямований вплив, який має на меті сприяти ефективному функціонуванню мови в різних сферах її застосування; сукупність політичних й адміністративних заходів, спрямованих на надання мовному розвитку бажаного спрямування.

Диглосія (від гр. *di* – подвійний, двічі, *glossa* – мова) – це різновид мовного стану особистості, коли вона володіє двома чи більше формами існування певної мови (або формою міксації).

Мовна норма – сукупність найбільш стійких, традиційних елементів системи мови, історично відібраних і закріплених суспільною мовною практикою; це сукупність колективних реалізацій мовної системи, прийнятих суспільством на певному етапі його розвитку й усвідомлених ним як правильні, зразкові.

Мовна норма характеризується трьома властивостями: вибірковістю, стійкістю (усталеністю) і обов’язковістю.

Інтерлінгвістика (грецьк. *ethnos* – плем’я, народ і лат. *lingua* – мова) – особлива лінгвістична дисципліна, яка вивчає міжнародні мови як засіб комунікації в багатомовному світі.

Термін “інтерлінгвістика” уведений у 1911 р. Ж. Мейсмансом (до того часу ця галузь мала назву “космоглотика”).

ТЕМА 5. СИСТЕМНО-СТРУКТУРНА ОРГАНІЗАЦІЯ МОВИ

Мета: ознайомити студентів із проблемою різних поглядів у сучасному мовознавстві на систему і структуру.

Завдання: формувати у студентів знання про сучасні мовознавчі погляди представників різних напрямів на поняття система і структура; дати розуміння мови як системи систем, мовних рівнів та їх основних одиниць і категорій; діакронії та синхронії мови.

Основні проблеми: властивості мови як семіотичної системи; відношення між мовними одиницями; основні та проміжні мовні рівні (спільне та відмінне); теорії ізоморфізму та ієрархії мовних рівнів.

ПЛАН

1. Поняття про систему і структуру.
2. Модулювання мовної системи.
3. Яруси мовної системи.
4. Парадигматичні, синтагматичні та ієрархічні відношення між мовними одиницями.
5. Своєрідність системності мови.
6. Співвідношення системних і несистемних явищ у мові. Система і норма.

ЛІТЕРАТУРА

- Кодухов В. И. Общее языкознание / В. И. Кодухов. – М., 1974. – С. 130 – 133.
- Кочерган М. П. Загальне мовознавство / М. П. Кочерган. – К., 1999. – С. 207 – 291.
- Кочерган М. П. Загальне мовознавство / М. П. Кочерган. – К., 2003. – С. 178 – 179.
- Левицкий Ю. А. Общее языкознание / Ю. А. Левицкий. – М., 2008. – С. 42 – 65.
- Рождественский Ю. В. Лекции по общему языкознанию / Ю. В. Рождественский. – М., 2000. – С. 57 – 61.
- Семчинський С. В. Загальне мовознавство / С. В. Семчинський. – К., 1996. – С. 151 – 198.

- Супрун А. Е. Общее языкознание / А. Е. Супрун. – Мн., 1983. – С. 130 – 137.

ТЕЗИ ЛЕКЦІЙ

У науковій літературі нема чіткої диференціації термінів система і структура. Уведення поняття системи відносно мови пов'язують з іменем Ф. де Соссюра, хоча пріоритетність у цьому належить І. О. Бодуену де Куртене. Обґрунтуванню системного підходу до мови сприяли праці О. Потебні.

Уперше розмежував терміни система і структура О. О. Реформатський. За О. О. Реформатським, система – це єдність однорідних елементів, а структура – єдність різнорідних елементів.

За О. С. Мельничуком, система – це сукупність взаємопов'язаних і взаємозалежних елементів, а структура – це склад і внутрішня організація єдиного цілого.

Мовна система – це організована сукупність взаємопов'язаних і взаємозумовлених мовних одиниць (мовних засобів) і правил їх використання.

Системи (за В. М. Солнцевим) бувають:

- матеріальні й ідеальні,
- відкриті і закриті,
- статичні і динамічні,
- гомогенні і гетерогенні.

Матеріальні системи складаються з елементів, які мають матеріальну субстанцію. Серед них розрізняють первинні (елементи представляють у системі самих себе) і вторинні (елементи мають значення завдяки приписаним їм властивостям) системи.

Ідеальні системи – це системи, елементами яких є ідеальні об'єкти-поняття або ідеї, пов'язані з певними взаємовідношеннями.

Закритою є система, яка складається зі строго визначеної кількості одиниць і цей кількісний склад є незмінним.

Відкритою є система з непостійним, змінним числом елементів.

Мові як системі притаманні такі властивості:

- відкритість;
- динамічність;
- гетерогенність;
- матеріальність;
- функціональність.

Відкритість мовної системи полягає у тому, що вона постійно поповнюється новими елементами, що забезпечує її здатність завжди бути комунікативно придатною.

Динамічність – властивість мовної системи, яка виражається в постійному розвитку мови, пристосуванні до умов існування.

Гетерогенність – мова складається з неоднорідних одиниць, які розпадаються на підсистеми і утворюють структуру.

Матеріальність – мова складається з елементів, які мають матеріальну субстанцію.

Мова є відкритою динамічною гетерогенною матеріальною функціональною системою, оскільки вона поповнюється новими елементами, що забезпечує їй здатність завжди бути комунікативно придатною в різні періоди історичного та економічного розвитку народу.

Мовна система базується на відношеннях. Відношення між мовними одиницями бувають: парадигматичні, синтагматичні та ієрархічні.

Парадигматичні відношення – відношення вибору, асоціації, що ґрунтуються на подібності й відмінності позначувальних і позначуваних одиниць мови.

Синтагматичні відношення – відношення одиниць, розташованих лінійно; це здатність мовних елементів поєднуватися.

Ієрархічні відношення – відношення структурно простіших одиниць до складніших: фонема до морфеми, морфеми до лексеми, лексеми до речення.

Протиставлення парадигматичних і синтагматичних відношень з одного боку, та ієрархічних з іншого, відображає особливу властивість мовної системи – її різномірний, гетерогенний характер, що вже стосується будови мови, її структури.

Мовна система не є однорідною, тобто вона має складну структуру, оскільки складається з часткових систем, які називаються рівнями, або ярусами.

Ідея рівневої організації мови набула поширення в середині ХХ ст. в американській дескриптивній лінгвістиці.

Рівні мови – підсистеми мовної системи, кожен з яких характеризують сукупність відносно однорідних одиниць і набір правил, які регулюють їх використання і групування в різні класи і підкласи.

Принципи градацій рівнів мови:

1) кожен рівень повинен мати свою одиницю; одиниці одного рівня повинні бути однорідними;

2) одиниці будь-якого рівня виділяються шляхом сегментації складніших утворень;

3) одиниці нижчого рівня входять до одиниць вищого рівня.

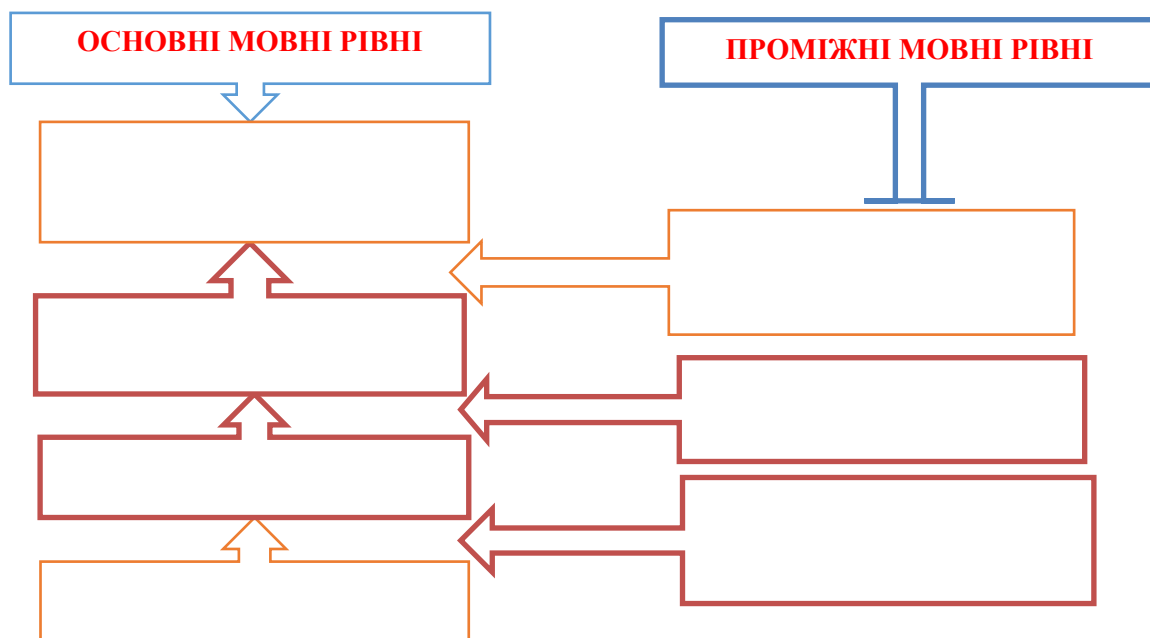
Розрізняють основні й проміжні рівні.

До основних рівнів належать фонологічний, морфологічний, лексико-семантичний і синтаксичний. Кожен із рівнів має свою основну одиницю: фонологічний – фонему, морфологічний – морфему, лексико-семантичний – лексему, синтаксичний – конструкцію (синтаксему).

За роллю в структурі мови виділяють нижчі (фонологічний; фонема використовується для побудови одиниць вищого рівня – морфем і лексем) та вищі (синтаксичний, бо він обслуговує комунікативні потреби і підпорядковує собі одиниці всіх інших рівнів) рівні.

На стику рівнів виникають проміжні рівні – це рівні, одиниці яких мають подвійний характер: вони утворюються в одному рівні, а функціонують як одиниці іншого рівня.

До проміжних рівнів належать морфонологічний (проміжний між фонологічним і морфологічним рівнями), словотвірний (проміжний між морфологічним і лексико-семантичним рівнями), фразеологічний (проміжний між лексико-семантичним і синтаксичним рівнями).

Теорія ізоморфізму (від грец. *isos* – рівний, однаковий і *morphe* – вид, форма) – теорія польського мовознавця Єжи Куриловича, яка доводить відсутність якісної відмінності між різними рівнями мови і дозволяє застосовувати в їх дослідженні одні й ті самі методи і принципи.

Згідно з цією теорією в мові існує структурний паралелізм між рівнями. Більшість вчених не приймають згадану теорію.

Теорія ієрархії рівнів (автор: французький мовознавець Еміль Бенвеніст) полягає в тому, що мовні одиниці планом вираження спираються на нижчий рівень, а планом змісту належать до вищого рівня. Схематично це можна зобразити так:

Морфема планом вираження спирається на фонему, тобто складається з фонем, але свого змісту набуває лише в складі слова.

У фонології розрізняють два рівні – сегментний (одиниці – звук (фонема), склад, фонетичне слово, синтагма, фраза) і суперсегментний (просодичний) (наголос, інтонація).

Основною одиницею фонологічного рівня є фонема – мінімальна одиниця звукової будови мови, яка служить для розпізнавання і розрізнення значеннєвих одиниць – морфем і слів.

Лексико-семантична система мови – один із ярусів мовної структури, який складається зі слів та їхніх значень.

Ознаки системності лексики:

- можливість тлумачення будь-якого слова мови іншими словами тієї ж мови: *горище* – приміщення між стелею і покрівлею будинку, *заздрити* – відчувати прикрість від успіхів іншого;

- можливість описати семантику слів за допомогою обмеженого числа елементів – семантично найбільш важливих слів: *їхати* – рухатися, *земля* (транспортні засоби), в одному напрямку; *летіти* – переміщуватися, *повітря* (крила), в одному напрямку;

- системність й упорядкованість об'єктивного світу, що відображений у лексиці.

Типи відношень у лексико-семантичній системі: парадигматичні, синтагматичні, епідигматичні.

Парадигматичні відношення – відношення між словами і групами слів на основі спільності або протилежності їх значень.

Парадигматичні утворення: лексико-семантичне поле, лексико-семантичні групи, лексико-семантичні категорії.

Синтагматичні відношення у лексиці – це лінійні, контекстні зв'язки слова, його сполучуваність (значення слова визначається іншими словами: *письмовий стіл, кухонний стіл, паспортний стіл*).

Епідігматичні відношення у лексиці – асоціативно-дериваційні зв'язки між словами за формою і за змістом (земля у значенні «грунт» асоціюється з формами: земельний, землероб, землевласник; земля у значенні «суша» – з формами наземний, підземний, земноводний; земля у значенні «планета» – з формами земляни, приземлення, навколоземний).

Граматична система мови – це частина організації мови, представлена в її граматичних одиницях, граматичних формах і граматичних категоріях.

Вихідним для граматики є поняття граматичного значення (або грамеми).

Граматичне значення – узагальнене, абстрактне значення, властиве цілому ряду слів, словоформ, синтаксичним конструкціям, яке має в мові своє регулярне й стандартне вираження.

Ознаки граматичного значення:

- регулярність вираження – кожне граматичне значення має обмежений набір засобів свого вираження, наприклад, значення середнього роду іменників передається за допомогою закінчень -о, -е, -а (-я): озеро, поле, колосся;
- обов'язковість. Граматичні значення – це ті значення, без яких не можна вживати певний клас слів; наприклад, вживання іменника не можливе без використання значень числа, роду, відмінка;
- високий ступінь абстракції;
- необов'язкова співвіднесеність з позамовним референтом.

Граматична система мови складається з двох рівнів – морфологічного і синтаксичного.

Морфологічний рівень – це система механізмів мови, яка забезпечує побудову словоформ та їх розуміння.

Основною одиницею є морфема – це мінімальна двостороння одиниця мови, в якій за певною фонетичною формою закріплений певний зміст і яка не поділяється на простіші одиниці того самого роду.

Одним із найважливіших для морфології є поняття частин мови – класів слів, які виділяють на основі спільності логіко-семантичних(поняттєвих), морфологічних і синтаксичних властивостей.

Синтаксичний рівень – система механізмів мови, яка забезпечує творення мовленнєвих одиниць. Синтаксис складається з двох розділів – синтаксису частин мови і синтаксису речення.

Основною одиницею є просте речення – єдина універсальна синтаксична одиниця, оскільки просте речення характерне для всіх мов.

Морфонологічний рівень – проміжний між фонологічним і морфологічним. Особливістю проміжних рівнів є те, що мовна одиниця одного рівня функціонує в іншому рівні. У цьому разі фонологічна одиниця (фонема) виконує допоміжну морфологічну функцію у складі морфеми, тобто йдеться про морфологічне використання фонологічних засобів мови.

Морфонологія – розділ мовознавства, який вивчає фонологічну структуру морфем і використання фонологічних відмінностей із морфологічною метою. Фонема, які чергуються в морфах однієї морфеми, називаються морфонемами.

Словотвірний рівень міститься між морфологічним і лексико-семантичним основними рівнями.

Основна одиниця морфологічного рівня – морфема – використовується для творення одиниць лексико-семантичного рівня – слів (лексем).

Основні теоретичні поняття словотвору: мотивація, словотвірна похідність, словотвірне правило, словотвірний тип, словотвірне значення та ін.

Словотвірна мотивація – семантична і формальна зумовленість значення похідного слова значеннями його складників; семантичні й формальні відношення між похідним і твірним словом.

Словотвірна похідність – семантична вивідність властивостей похідного з властивостей вихідних одиниць.

Словотвірне правило – правило, яке описує особливості моделювання похідних слів у процесі деривації, діапазон їх дії, характеризує дериваційний процес з погляду його регулярності / нерегулярності, продуктивності / непродуктивності, вказує на твірну основу, використаний формальний засіб, сполучувальні можливості морфем та їх морфонологічні зміни.

Однокореневі слова, які перебувають у відношеннях послідовної мотивованості, створюють словотвірний ланцюжок.

Словотвірне гніздо – сукупність словотвірних ланцюжків з одним і тим самим вихідним словом; сукупність слів із одним і тим самим коренем, упорядкованих відповідно до відношення словотвірної мотивації.

Словотвірне (дериваційне) значення – нове значення, яке виникає в похідному слові внаслідок поєднання мотивуючої основи з формантом; результат дії форманта на твірну основу і її лексичне та граматичне значення.

Словотвірний тип – схема побудови слів певної частини мови, яка характеризується спільністю трьох ознак: частини мови, форманта, словотвірного значення.

Фразеологічний рівень мови – проміжний між лексико-семантичним і синтаксичним. Фразеологізми виникають у синтаксисі, а функціонують на рівних правах зі словом у лексико-семантичній системі. Структура фразеологізму збігається зі структурою словосполучень або речень, а значення – зі значенням лексичних одиниць.

Мовна норма – сукупність загальноприйнятих правил реалізації мовної системи, які закріплюються у процесі спілкування.

Головні ознаки мовної норми – унормованість, обов'язкова правильність, точність, логічність, чистота і ясність, доступність і доцільність.

Норма завжди є вужчою від системи. Норма відбирає і закріплює далеко не всі дозволені системою форми.

Важливими системними особливостями мови також є:

- зовнішні та внутрішні зв'язки в мові;

- синхронія і діахронія;
- аналіз і синтез;
- регулярність і нерегулярність.

ТЕМАТИКА СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Тема № 1–2. Загальне мовознавство як наукова і навчальна дисципліна.

Знакова природа мови

ПЛАН

1. Мовознавство: визначення, становлення, мета, розділи, проблеми.
2. Поняття про знак і знакову систему мови.
3. Семіотика та лінгвосеміотика: об'єкт, предмет, становлення.
4. Типологія знаків.
5. Структура знаків.
6. Специфіка мовного знака. Своєрідність мови як семіотичної системи.
7. Знаковість і одиниці мови.
8. Мова і несловесні форми спілкування (паралінгвістика і паракінесика).

Мета: закріпити лекційний матеріал, акцентуючи на існуванні різних класифікацій знаків; розглянути специфіку унілатеральної й білатеральної теорій мовного знака; визначити, яка з мовних одиниць є знаком і чому; встановити, що мова є природною гетерогенною відкритою динамічною знаковою системою.

Завдання: вказати на роль і значення лінгвістичної науки для розвитку суспільства взагалі й мови зокрема; сприяти розвитку вмінь студентів аналізувати думки вчених, розуміти значення сучасних мовознавчих теорій та історії лінгвістики для суспільного розвитку.

Ключові поняття: загальне, конкретне, теоретичне, прикладне мовознавство; знаки-індекси, знаки-копії, знаки-сигнали, знаки-символи; психолінгвістика, нейролінгвістика, прикладна лінгвістика.

Форма контролю: перевірка конспектів, обговорення питань із теми.

Написання міні-тесту з теми практичного заняття.

Репрезентація та обговорення доповідей.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Що є об'єктом мовознавства? 2. Охарактеризуйте предмет мовознавства. 3. Чим різняться конкретне і загальне, теоретичне і прикладне мовознавство? 4. У чому полягає різниця між курсами загального мовознавства і вступу до мовознавства? 5. Охарактеризуйте зв'язки мовознавства з іншими суспільними і природничими науками. 6. Сформулюйте визначення знака. Назвіть його основні властивості. 7. Як називається наука, що вивчає структуру та функціонування різних знакових систем? 8. У якому співвідношенні перебувають лінгвістика і семіотика? Що таке лінгвосеміотика, і хто є її основоположником? 9. Розкрийте сутність найвідоміших градацій знаків. 10. Розкрийте своєрідність мови як знакової системи. 11. Чи всі мовні одиниці можна вважати знаками? 12. У чому подібність і відмінність паралінгвістики й паракінесики? 13. Наведіть приклади використання в комунікації невербальних знаків.

Самостійна робота студентів

1. Опрацювати лекційний матеріал.
2. При підготовці до теми “Методи дослідження мови” законспектувати у вигляді словникових статей тлумачення таких термінів: *описовий метод, історичний метод, порівняльно-історичний метод, метод лінгвістичної географії, типологічний метод, структурний метод, соціологічний метод, психологічний метод, математичний метод у мовознавстві.*
3. Знайти інформацію про:
 - *графічні засоби спілкування:* азбука Морзе; азбука Брайля; ручна азбука для глухонімих;
 - *спеціалізовані системи сигналізації:* дорожні знаки; морська сигналізація; сигналізація прапорцями, ракетами.

4. Розкрити питання “Паравербальні засоби комунікації” (обсяг 2–3 стор. рукопису).

Орієнтовна тематика доповідей

1. Невербальні форми спілкування.
2. Звуковий символізм.
3. Лінгвістичний знак як єдність знаків мови і мовлення.
4. Мова як знакова система.

1. Білецький А. О. Про мову і мовознавство / А. О. Білецький.– К., 1996. – С. 11–18, 125–130, 171–172.

2. Іванишин В., Радевич-Винницький Я. Мова і нація / В. Іванишин, Я. Радевич-Винницький. – Дрогобич : Відродження, 1994. – С. 71–82; 110–124; 137– 140.

3. Кириченко Г. С. Нариси загального мовознавства : навч. посіб. для студ. філол. спец. вищ. навч. закл. : у 2ч. / Г. С. Кириченко, С. В. Кириченко, А. П. Супрун; за ред. А. П. Супрун. – К. : Видавничий Дім “І нЮре”, 2008. – С. 5–14.

4. Кочерган М. П. Загальне мовознавство / М. П. Кочерган. – 3-тє вид. – Київ: ВЦ «Академія», 2010. – С. 7–18, 355–403.

5. Семчинський С. В. Загальне мовознавство. Видання друге, перероблене і доповнене / С. В. Семчинський. – К. : АТ “ОКО”, 1996. – С. 6–25.

Тема № 3. Проблема співвідношення мови,

мислення і свідомості

ПЛАН

1. Проблема співвідношення мови і мислення. Менталінгвістика, її розділи.
2. Психофізичні основи зв’язку мови і мислення.

3. Внутрішнє мовлення і мислення.
4. Гіпотеза лінгвальної відносності Сепіра-Уорфа.
5. Роль мови у процесі пізнання.
6. Психолінгвістика, етапи розвитку, основні проблеми, представники.
7. Когнітивна лінгвістика, основні школи, проблеми та представники.

Мета: з'ясувати теоретичні питання щодо взаємозв'язку мови, мислення і свідомості; визначити типи мислення та їх відношення до мови; розглянути питання впливу мислення на мову і мови на мислення; диференціювати суть гіпотези лінгвальної відносності Сепіра-Уорфа та поглядів її прихильників і опонентів; виокремити основні напрями та проблеми психолінгвістики та когнітивної лінгвістики.

Завдання: формувати у студентів знання про сучасні мовознавчі напрями та дослідження у галузі металінгвістики, психолінгвістики, когнітивістики.

Ключові поняття: мислення, свідомість, невербальне мислення; поняттєве, технічне, чуттєво-образне мислення; мовна картина світу; гіпотеза Сепіра-Уорфа; менталінгвістика, психолінгвістика, когнітивна лінгвістика.

Форма контролю: перевірка конспектів, обговорення питань із теми.

Написання міні-тесту з теми практичного заняття.

Репрезентація та обговорення доповідей.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. У чому полягає суспільна сутність мови? 2. Обґрунтуйте соціальну зумовленість мовних явищ. Чи все в мові є соціальним? 3. У чому своєрідність мови, мовлення та мовної діяльності? 4. Яка роль мови у процесах пізнання? 5. У чому переваги мови над іншими системами комунікації? 6. Що означає термін “акт мовлення”? 7. Охарактеризувати основні погляди вчених на співвідношення мови та мислення. 8. Проблема взаємовпливу мови на свідомість та мислення.

Самостійна робота студентів

1. Опрацювати лекційний матеріал.

2. Дати визначення понять: *мислення, свідомість, невербальне мислення; поняттєве, технічне, чуттєво-образне мислення; мовна картина світу; гіпотеза Сепіра-Уорфа.*

3. Розкрити питання “Мова в процесі пізнання світу. Гіпотеза Сепіра-Уорфа” (обсяг 2–3 стор. рукопису).

Орієнтовна тематика доповідей

1. Критика теорії мовної відносності (*висвітлити різні погляди вчених відносно вказаної теорії*).

2. Психологічний напрям у мовознавстві.

3. Передумови виникнення психолінгвістики.

4. Л. С. Виготський – основоположник вітчизняної психолінгвістики.

5. Вікова психолінгвістика.

6. Напрями та завдання комунікативної лінгвістики.

Література

1. Кочерган М. П. Загальне мовознавство / М. П. Кочерган. – 3-тє вид. – Київ : ВЦ «Академія», 2010. – С. 7–18, 355–403.

2. Семчинський С. В. Загальне мовознавство. Видання друге, перероблене і доповнене / С. В. Семчинський. – К. : АТ “ОКО”, 1996. – С 6–25.

3. Кириченко Г. С. Нариси загального мовознавства : навч. посіб. для студ. філол. спец. вищ. навч. закл. : у 2ч. / Г. С. Кириченко, С. В. Кириченко, А. П. Супрун; за ред. А. П. Супрун. – К. : Видавничий Дім “ІнЮре”, 2008. – С. 5–14.

Тема № 4–5. Мова як історична категорія

ПЛАН

1. Мова як явище, що історично розвивається. Синхронія та діахронія.

2. Зовнішні і внутрішні причини змін у мові.

3. Мовні контакти. Мовна асиміляція.

4. Престиж мови.
5. Основні й похідні функції мови у суспільстві.
6. Соціальний характер мови і мовлення. Визначення мовної норми.

Мовний еталон (або “мовний ідеал”).

7. Становлення, проблематика, основні поняття соціолінгвістики.
8. Питання про мовні ситуації та мовну політику.
9. Інтерлінгвістика. Міжнародні мови.

Мета: виокремлення соціальної та історичної зумовленості мовних явищ, залежності розвитку мови від стану суспільства; розмежування та розгляд зовнішніх і внутрішніх причин мовних змін; з’ясування питань темпів мовних змін та прогресу в розвитку мов.

Завдання: дати розуміння диференціації мовних законів, поняття синхронія та діяхронія, внутрішні та зовнішні закони історичних змін у мові, гіпотези про розвиток мови.

Ключові поняття: функції мови; мовна норма; соціолінгвістика, мовна ситуація, білінгвізм, мовна політика; етнолінгвістика, інтерлінгвістика.

Форма контролю: перевірка конспектів, обговорення питань із теми.

Репрезентація та обговорення доповідей.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Обґрунтуйте соціальну зумовленість мовних явищ. Чи все в мові є соціальним? 2. Як відображаються в мові соціальні чинники? 3. Наведіть факти на доказ того, що мова є символом соціальної солідарності. 4. Чому мова є найважливішою етнічною ознакою? Розкрийте співвідношення мови, нації і держави; мови і культури. 5. Охарактеризуйте основні проблеми соціолінгвістики. Розкрийте зміст понять “мовна ситуація” і “мовна політика”. Якою мірою можливий свідомий вплив суспільства на мову? 6. Охарактеризуйте зовнішні причини мовних змін. 7. Які зміни в мові можуть бути спричинені контактуванням мов? 8. Що розуміють під внутрішніми причинами мовних змін? У яких антиноміях і тенденціях

мовного розвитку вони виявляються? 9. Від чого залежать темпи мовних змін? Обґрунтуйте відповідь. 10. Які думки існують у мовознавстві щодо прогресу в розвитку мов?

Самостійна робота студентів

1. Опрацювати лекційний матеріал.
2. Дати визначення понять: *функції мови, мовна норма, форми мови* (перерахувати), *мовна ситуація, білінгвізм, диглосія, мовна політика, соціолінгвістика*.
3. Розкрити питання “*мова і нація*”, “*мова і держава*”, “*мова і культура*” (обсяг 2–3 стор. рукопису).
4. Підготуватися до репрезентації та обговорення доповідей. Добір літератури з теми студент здійснює самостійно.

Орієнтовна тематика доповідей

1. Мовна політика в Україні: діахронічний аспект.
2. Білінгвізм: соціальний, психічний, мовний аспекти.
3. Мовне законодавство: українське і міжнародне.
4. Мовна ситуація в Україні.
5. Мовна компетенція студентів у ситуації українсько-російського білінгвізму.
6. Мовна інтерференція під час вивчення іноземної мови.
7. Контрастивне дослідження студентського сленгу в українській та англійській мовах.
8. Англійська мова як джерело українського комп’ютерного жаргону.
9. Вплив соціального середовища на мовленнєву поведінку людини.
10. Стоянова Е. П. Деякі аспекти мовної ситуації в Болгарії у зв’язку з її вступом до Європейського Союзу / Е. П. Стоянова // Мовознавство. – 2010. – № 6. (<http://movoznavstvo.org.ua/arkhiv-zhurnalu/vsi-nomera-zhurnalu/47-2010-6-listopad-gruden/189-titul-zmist-6-2010.html>).
11. Черненко Г. А. Прогнозування мовного конфлікту як

соціолінгвістичне завдання / Г. А. Черненко // Мовознавство. – 2011. – № 2 (<http://movoznavstvo.org.ua/vsi-nomera-zhurnalu/49-2011-2-berezen-kviten.html>).

Література

Основна

1. Кочерган М. П. Загальне мовознавство / М. П. Кочерган. – Київ : ВЦ «Академія», 2008. – С. 297–354.
2. Общее языкознание / Под общ. ред. А. Е. Супруна. – Минск, 1983. – С. 27–87, 335–421.
3. Общее языкознание : Формы существования, функции, история языка / Отв. ред. Б. А. Серебренников. – М., 1970. – С. 197–307, 419–596.
4. Семчинський С. В. Загальне мовознавство / С. В. Семчинський. – К., 1996. – С. 256–392.

Додаткова

1. Вайнрайх У. Языковые контакты / У. Вайнрайх. – К., 1979. – 205 с.
2. Гриценко П. Ю. Етнолінгвістика / П. Ю. Гриценко // Українська мова. Енциклопедія. – Київ, 2004. – С. 178–179.
3. Жайворонок В. В. Українська етнолінгвістика / В. В. Жайворонок. – К. : Довіра, 2007. – 262 с.
4. Іванишин В., Радевич-Винницький Я. Мова і нація / В. Іванишин, Я. Радевич-Винницький. – Дрогобич, 1994. – 215 с.
5. Конобродская Валентина. Украинская этнолингвистика : некоторые аспекты / Валентина Конобродская // Режим доступа : <http://www.rastko.rs/rastko/delo/11735>
6. Масенко Л. Т. Мова і політика / Л. Т. Масенко. – К., 1999. – 189 с.
7. Мацюк Г. П. До витоків соціолінгвістики. Соціологічний напрям у мовознавстві / Г. П. Мацюк. – Львів, 2008. – 216 с.
8. Мацюк Г. П. Прикладна соціолінгвістика : питання мовної політики / Г. П. Мацюк. – Львів, 2009. – 225 с.

9. Мосенкіс Ю. Проблема мови Київської Русі / Ю. Мосенкіс // Українська мова та література. – 1996. – № 3. – С. 15 – 21.

10. Ткаченко О. Б. До проблеми мовної стійкості / О. Б. Ткаченко // Мовознавство. – 1991. – № 2. – С. 21 – 27.

11. Штурнак О. Мовні контакти як об'єкт вивчення (огляд літератури / О. Штурнак // Теле- та радіожурналістика. – 2009. – Вип. 8. – С. 119 – 130.

Тема № 6. Системно-структурна організація мови

ПЛАН

1. Системний характер мови.
2. Парадигматичні, синтагматичні та ієрархічні відношення між мовними одиницями.
3. Структура мови. Основні та проміжні рівні мови.
4. Теорія ізоморфізму та ієрархії рівнів мови.
5. Характеристика основних рівнів мови.
6. Співвідношення системних і несистемних явищ у мові. Система і норма.

Мета: з'ясувати системно-структурну організацію мови; розглянути види відношень між мовними одиницями (синтагматичні, парадигматичні, ієрархічні); з'ясувати основні та проміжні рівні мов, різні погляди мовознавців стосовно їх визначення; дослідити теорію ізоморфізму та ієрархії рівнів мови; виокремити своєрідності системності мови; обґрунтувати проблему співвідношення системних і несистемних явищ у мові, понять “система” і “норма”.

Завдання: формувати у студентів знання про сучасні мовознавчі погляди представників різних напрямів на поняття система і структура. Дати розуміння мови як системи систем, мовних рівнів та їх основних одиниць і категорій; діахронії та синхронії мови.

Ключові поняття: синтагматика, парадигматика, система, структура, рівень, ізоморфізм.

Форма контролю: перевірка конспектів, обговорення питань із теми.

Репрезентація та обговорення доповідей.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Назвіть специфічні властивості мови як семіотичної системи. 2. На чому ґрунтується системність мови? Які відношення існують між мовними одиницями? 3. Назвіть принципи, за якими виділяють мовні рівні. У чому відмінність між основними й проміжними мовними рівнями? 4. У чому полягає своєрідність фонологічної системи певної етнічної мови? 5. Як співвідносяться між собою фонемі в парадигматиці та синтагматиці? 6. У чому головна відмінність морфеми від фонемі? 7. Чому морфологія відіграє неоднакову роль у мовах різних типів? 8. Проаналізуйте відомі Вам підходи до виділення частин мови. 9. Поясніть труднощі, пов'язані з визначенням лексеми. 10. Які типи відношень спостерігаються між одиницями лексико-семантичної системи? 11. Яка одиниця визнана як основна одиниця синтаксису більшістю мовознавців? 12. Схарактеризуйте ознаки речення. 13. Зіставте поняття речення і висловлювання. 14. Які поняття використовують для опису речення та його семантики?

Самостійна робота студентів

1. Опрацювати лекційний матеріал.
2. Дати визначення понять: *синтагматика, парадигматика, система, структура, мовний рівень, ізоморфізм, ієрархія мовних одиниць*.
3. Розкрити питання “Можливості синергетики у мовознавстві” (обсяг 2–3 стор. рукопису).
4. Законспектувати статті:
 - Васильєва Л. П. До питання про співвідношення мови-системи та мови-стандарту / Л. П. Васильєва // Мовознавство. – 2002. – № 2–3.
 - Дудок Р. І. Системність та структурність мови / Р. І. Дудок // Мовознавство. – 2003. – № 5.

1. Кодухов В. И. Общее языкознание / В. И. Кодухов. – М., 1974. – С. 130–133.
2. Кочерган М. П. Загальне мовознавство / М. П. Кочерган. – К., 1999. – С. 207–291.
3. Кочерган М. П. Загальне мовознавство / М. П. Кочерган. – К., 2003. – С. 178–179.
4. Левицкий Ю. А. Общее языкознание / Ю. А. Левицкий. – М., 2008. – С. 42–65.
5. Рождественский Ю. В. Лекции по общему языкознанию / Ю. В. Рождественский. – М., 2000. – С. 57–61.
6. Семчинський С. В. Загальне мовознавство / С. В. Семчинський. – К., 1996. – С. 151–198.
7. Супрун А. Е. Общее языкознание / А. Е. Супрун. – Мн., 1983. – С. 130–137.

КОНТРОЛЬНА РОБОТА

Контрольна робота з дисципліни “Загальне мовознавство” присвячена історії лінгвістичних учень.

Мета роботи – проконтролювати засвоєння одного з центральних розділів курсу, який показує витоки світової лінгвістичної думки і допомагає з’ясувати сучасні напрямки у мовознавстві.

Після опрацювання рекомендованої літератури студент повинен грамотно і стисло викласти основні положення питань, пов’язаних з етапами розвитку світової лінгвістики, навести приклади, підтвердити, де це потрібно, тезами з першоджерел (див. список додаткової літератури).

Умови відпрацювання пропущеного заняття

1. Пред’явити конспект відповідної теми заняття.

2. Виконати завдання, які рекомендовані для самостійного опрацювання.
3. Вивчити матеріал, уміти давати розгорнуту відповідь на запитання.
4. Відповісти на запитання тесту (аудиторна форма роботи).

ЗАВДАННЯ ТА ЗАПИТАННЯ ДЛЯ ТЕМАТИЧНОГО ОЦІНЮВАННЯ

Варіант 1

I. Дати відповідь на теоретичні запитання.

1. Назвіть першу соціолінгвістичну школу та її представників.
2. Охарактеризуйте 3 основні напрями менталінгвістики.

II. Продовжити визначення термінів.

Прамова –

Мовний союз –

III. Виконати тести.

1. Хто є автором гіпотези лінгвальної відносності: а) Е. Сепір, Б. Уорф; б) В. фон Гумбольдт, М. Мюллер; в) А. Шлейхер, Е. Бенвеніст; г) І. М. Сеченов, С. Л. Рубінштейн.

2. Гіпотеза лінгвальної відносності має такий зміст: а) мова визначає мислення; людина в своєму мисленні йде за мовою; б) мова є основним інструментом пізнання; в) мова закріплює результати пізнавальної діяльності; г) вивчення нової мови рівнозначне набуттю нового погляду на попереднє світосприйняття.

3. Яку гіпотезу було висунуто радянськими мовознавцями на противагу гіпотезі Сепіра – Уорфа? а) гіпотезу соціального договору; б) гіпотезу лінгвістичної доповняльності; в) гіпотезу звукосимволізму; г) яфетидологію – «нове вчення про мову».

4. Гіпотезу лінгвальної відносності підтримували: а) неогумбольдтіанці; б) структуралісти; в) молодогораматиками; г) компаративісти.

5. Кому належать слова: «Мова – не просто передавальний інструмент для озвучених ідей, а скоріше сама творець ідей...»: а) В. фон Гумбольдту; б) Б. Уорфу; в) Є. Сепіру; г) Л. Вайсгерберу.

6. Склад і внутрішня організація єдиного цілого – це: а) система; б) структура.

7. Хто є автором теорії ізоморфізму: а) Л. Єльмслєв; б) О. С. Мельничук; в) Є. Курилович; г) Е. Бенвеніст.

8. Яка функція фонемі полягає в забезпеченості цілісності та виділеності слова, що досягається завдяки наголосу і сингармонізму:

а) конститутивна; б) дистинктивна; в) делімітативна; г) кульмінативна.

9. Позиційно зумовлені звуки – це: а) фонемі; б) алофони; в) варіації; г) дифтонги.

10. Хто з мовознавців відстоював розуміння мови як суспільного явища: а) А. Шлейхер, М. Мюллер; б) Г. Штейнталь, В. Гумбольдт; в) Я. Грім, Ф. де Соссюр.

Варіант 2

I. Дати відповідь на теоретичні запитання.

1. Назвіть 3 ознаки мовної детерміації соціуму.
2. Диференціювати суть гіпотези Сепіра-Уорфа.

II. Продовжити визначення термінів.

Мовна універсалія –

Гіпотеза вроджених мовних структур –

III. Виконати тести.

1. Хто з мовознавців виділив перформативну функцію: а) К. Бюлер; б) Г. Почепцов; в) Е. Бенвеніст; г) Р. Якобсон.

2. Які функції подає у класифікації Р. Якобсон: а) емотивну, конативну, когнітивну, референтну, волюнтативну, поетичну; б) емотивну, конативну, референтну, метамовну, фатичну, поетичну; в) комунікативну, емотивну, конативну, когнітивну, референтну, метамовну; г) експресивну, конативну, когнітивну, метамовну, волюнтативну, поетичну.

3. Які властивості має мовна норма: а) вибірковість, матеріальність, обов'язковість; б) вибірковість, обов'язковість, умовність; в) вибірковість, стійкість, обов'язковість; г) вибірковість, довільність, обов'язковість.

4. Соціальна солідарність позначає: а) соціальну згуртованість; б) соціальний символізм; в) наявність соціальних діалектів; г) соціальну

патологію.

5. Сукупність досягнень суспільства в галузі освіти, науки, мистецтва та ін. – це: а) менталітет; б) національний характер; в) культура; г) література.

6. Назвати представників української соціолінгвістики: а) Н. Шумарова, О. Тараненко; б) А. Мейє, М. Кондрашов; в) Н. Шумарова, А. Мейє; г) Н. Шумарова, Є. Поливанов.

7. Який рівень мови змінюється найшвидше: а) фонологічний; б) морфонологічний; в) лексико-семантичний; г) синтаксичний.

8. Яка наука вивчає штучні мови: а) соціолінгвістика; б) інтерлінгвістика; в) етнопсихолінгвістика; г) психолінгвістика.

9. З яким методом пов'язане поняття гіпотези: а) індукція; б) дедукція; в) аналіз; г) синтез.

10. Який математичний метод використовується в соціолінгвістичних дослідженнях: а) Хі-квадрат; б) корелятивний аналіз; в) індекс Апресьяна; г) статистика.

Варіант 3

I. Дати відповідь на теоретичні запитання.

1. Назвіть ознаки залежності мови від розвитку соціуму: 4 функції мови щодо соціуму.
2. Доведіть вірогідність існування мислення без мови.

II. Продовжити визначення термінів.

Мовні контакти –

Суперстрат –

III. Виконати тести.

1. Інтерв'ю – це метод: а) соціолінгвістики; б) психолінгвістики; в) математичної лінгвістики; г) лінгвогеографії.

2. Експеримент – це метод: а) соціолінгвістики; б) психолінгвістики; в) математичної лінгвістики; г) лінгвогеографії.

3. Ранжування – це метод: а) соціолінгвістики; б) психолінгвістики;

в) математичної лінгвістики; г) лінгвогеографії.

4. Метод ізоглос належить до: а) соціолінгвістики;
б) психолінгвістики; в) математичної лінгвістики; г) лінгвогеографії.

5. «Семантичний диференціал» – це метод дослідження:
а) соціолінгвістики; б) психолінгвістики; в) математичної лінгвістики;
г) лінгвогеографії.

6. На основі матеріалів асоціативних експериментів укладають такі словники: а) частотні; б) тлумачні; в) асоціативні; г) орфографічні.

7. Менталістичного напрямку дотримувалися: а) В. фон Гумбольдт;
б) Л. С. Виготський; в) О. С. Кубрякова; г) Є. М. Ахудзянов.

8. До одиниць мовлення належать: а) фонема, морф, лексема речення;
б) звук, морф, слово, висловлення; в) звук, морфема, лексема, речення;
г) фонема, морфема, лексема, висловлення.

9. Відношення знака до позначуваного об'єкта навколишньої дійсності називають: а) денотативним; б) конотативним;
в) синтагматичним; г) прагматичним.

10. До основних ознак знака не належить: а) матеріальність;
б) інформативність; в) позначення чогось, що перебуває поза ним;
г) безсистемність.

Варіант 4

I. Дати відповідь на теоретичні запитання.

1. Назвати 5 вітчизняних, 5 зарубіжних і 5 соціолінгвістів.
2. Поняття лакуни та способи їх заповнення.

II. Продовжити визначення термінів.

Субстрат –

Адстрат –

III. Виконати тести.

1. До одиниць мовлення належать: а) фонема, морф, лексема речення;
б) звук, морф, слово, висловлення; в) звук, морфема, лексема, речення;
г) фонема, морфема, лексема, висловлення.

2. Відношення знака до позначуваного об'єкта навколишньої дійсності називають: а) денотативним; б) конотативним; в) синтагматичним; г) прагматичним.

3. До основних ознак знака не належить: а) матеріальність; б) інформативність; в) позначення чогось, що перебуває поза ним; г) безсистемність.

4. Моторна афазія, що полягає в утраті здатності виражати думку в усній формі, пов'язана з ушкодженням зони: а) лобних доль лівої півкулі; б) Брока; в) тім'яно-потиличної ділянки лівої півкулі; г) Верніке.

5. Сенсорна афазія, що полягає в утраті здатності розуміти усне мовлення, пов'язана з ушкодженням зони: а) лобних доль лівої півкулі; б) Брока; в) тім'яно-потиличної ділянки лівої півкулі; г) Верніке.

6. Процес, коли з однієї мови виникає дві або більше мов, називають: а) диференціацією, або дивергенцією; б) інтеграцією, або конвергенцією.

7. Процес, коли з декількох мов чи діалектів виникає одна мова, називають: а) інтеграцією, або конвергенцією; б) диференціацією, або дивергенцією.

8. Штучно створена умовна говірка вузької замкненої соціальної або професійної групи, незрозуміла для сторонніх, – це: а) піджин; б) узус; в) арго.

9. Мовленнєва діяльність охоплює: а) мовлення і мислення; б) мову і мовлення; в) мову, мислення і свідомість.

10. Думка про те, що мова – природний організм, належить представникам: а) натуралістичного напрямку; б) психологічного напрямку.

Варіант 5

I. Дати відповідь на теоретичні запитання.

1. Форми довготривалої мовної пам'яті.
2. Назвіть 5 зовнішніх чинників мовних змін.

II. Продовжити визначення термінів.

Соціолінгвістика –

Диференціація, або мовна дивергенція –

III. Виконати тести.

1. Думка про те, що мова – природний організм, належить представникам: а) натуралістичного напрямку; б) психологічного напрямку.

2. Учення про мову як знакову систему обґрунтував у своєму «Курсі загальної лінгвістики»: а) О. Потебня; б) Ф. де Соссюр; в) А. Шляйхер.

3. Мова – як засіб вираження творчих потенцій людини, співвіднесений з естетичними категоріями прекрасне / потворне, – це: а) когнітивна функція; б) естетична функція; в) емотивна функція.

4. Мовлення: а) матеріальне, конкретне, реальне, динамічне, індивідуальне; б) ідеальне, абстрактне, потенційне, соціальне; в) динамічне, індивідуальне, ідеальне, абстрактне, потенційне.

5. Мова: а) матеріальна, конкретна, реальна, динамічна, індивідуальна; б) ідеальна, абстрактна, потенційна, соціальна; в) динамічна, індивідуальна, ідеальна, абстрактна, потенційна.

6. Як називається сукупність форм існування однієї мови або сукупність мов у їх територіально-соціальному взаємовідношенні і функціональній взаємодії в межах певних географічних регіонів або адміністративно-політичних утворень: а) мовна політика; б) мовна ситуація; в) диглосія.

7. Назвати першу відому штучну мову: а) волапюк; б) есперанто; в) інтерлінгва; г) ідо.

8. Лінгвістична дисципліна, яка вивчає міжнародні мови як засіб комунікації в багатомовному світі, називається: а) соціолінгвістика; б) когнітивна лінгвістика; в) інтерлінгвістика; г) менталінгвістика.

9. Указати, з чого починаються мовні зміни: а) індивідуального новотвору; б) варіювання; в) соціальних потреб.

10. Обрати поняття, про зв'язок яких стверджує гіпотеза Сепіра-

Уорфа: а) мови і мислення; б) мови і культури; в) мови і мовлення.

Варіант 6

I. Дати відповідь на теоретичні запитання.

1. Що таке концептуальна і мовна картина світу?
2. Диференціюйте основні одиниці мовних рівнів.

II. Продовжити визначення термінів.

Форми мови:

Зіставне мовознавство –

III. Виконати тести.

1. Хто з мовознавців виділив перформативну функцію:

а) К. Бюлер; б) Г. Почепцов; в) Е. Бенвеніст; г) Р. Якобсон.

2. Які функції подає у класифікації Р. Якобсон: а) емотивну, конативну, когнітивну, референтну, волюнтативну, поетичну; б) емотивну, конативну, референтну, метамовну, фатичну, поетичну; в) комунікативну, емотивну, конативну, когнітивну, референтну, метамовну; г) експресивну, конативну, когнітивну, метамовну, волюнтативну, поетичну.

3. Які властивості має мовна норма: а) вибірковість, матеріальність, обов'язковість; б) вибірковість, обов'язковість, умовність; в) вибірковість, стійкість, обов'язковість; г) вибірковість, довільність, обов'язковість.

4. Соціальна солідарність позначає: а) соціальну згуртованість; б) соціальний символізм; в) наявність соціальних діалектів; г) соціальну патологію.

5. Сукупність досягнень суспільства в галузі освіти, науки, мистецтва та ін. – це: а) менталітет; б) національний характер; в) культура; г) література.

6. Назвати представників української соціолінгвістики:

а) Н. Шумарова, О. Тараненко; б) А. Мейє, М. Кондрашов; в) Н. Шумарова, А. Мейє; г) Н. Шумарова, Є. Поливанов.

7. Який рівень мови змінюється найшвидше: а) фонологічний; б) морфонологічний; в) лексико-семантичний; г) синтаксичний.

8. Яка наука вивчає штучні мови: а) соціолінгвістика; б) інтерлінгвістика; в) етнопсихолінгвістика; г) психолінгвістика.

9. З яким методом пов'язане поняття гіпотези: а) індукція; б) дедукція; в) аналіз; г) синтез.

10. Який математичний метод використовується в соціолінгвістичних дослідженнях: а) Хі-квадрат; б) корелятивний аналіз; в) індекс Апресьяна; г) статистика.

Варіант 7

I. Дати відповідь на теоретичні запитання.

1. Охарактеризуйте види мовної пам'яті.
2. Назвіть основні та проміжні рівні / яруси мови.

II. Продовжити визначення термінів.

Менталінгвістика –

Знак-індекс –

III. Виконати тести.

1. Яку ознаку знака Ф. де Соссюр називає *другим* принципом: а) матеріальність; б) довільність; в) умовність; г) лінійний характер позначення.

2. Яка одиниця мови є найменшою мовною одиницею: а) фонема; б) морфема; в) слово; г) речення.

3. Яка одиниця мови є найменшою двосторонньою мовною одиницею: а) фонема; б) морфема; в) слово; г) речення.

4. Яка одиниця мови є знаком з погляду представників унілатеральної теорії: а) фонема; б) морфема; в) слово; г) всі одиниці мови.

5. Яка одиниця мови є знаком з погляду представників білатеральної теорії: а) фонема; б) морфема; в) слово; г) всі одиниці мови.

6. Яка наука вивчає акустичні характеристики голосу, паузи, інтонацію: а) паралінгвістика; б) паракінесика; в) семіотика.

7. Кому з науковців належать слова: «мова – це орган, який утворює думку»: а) І. О. Бодуену де Куртене; б) М. І. Жинкіну;

в) В. фон Гумбольдту; г) О. О. Потебні.

8. Хто з мовознавців першим висловив припущення про вплив мови на мислення: а) А. Шлейхер; б) Ф. де Соссюр; в) Л. В. Щерба; г) В. фон Гумбольдт.

9. Хто є автором гіпотези лінгвальної відносності: а) Е. Сепір, Б. Уорф; б) В. фон Гумбольдт, М. Мюллер; в) А. Шлейхер, Е. Бенвеніст; г) І. М. Сеченов, С. Л. Рубінштейн.

10. Гіпотеза лінгвальної відносності має такий зміст: а) мова визначає мислення; людина в своєму мисленні йде за мовою; б) мова є основним інструментом пізнання; в) мова закріплює результати пізнавальної діяльності; г) вивчення нової мови рівнозначне набуттю нового погляду на попереднє світосприйняття.

Варіант 8

I. Дати відповідь на теоретичні запитання.

1. Укажіть 10 найпоширеніших мов світу.
2. Виокремте основні категорії мови і мислення.

II. Продовжити визначення термінів.

Когнітивна лінгвістика –

Школа «слів і речей» –

III. Виконати тести.

1. До одиниць мовлення належать: а) фонема, морф, лексема речення; б) звук, морф, слово, висловлення; в) звук, морфема, лексема, речення; г) фонема, морфема, лексема, висловлення.

2. Відношення знака до позначуваного об'єкта навколишньої дійсності називають: а) денотативним; б) конотативним; в) синтагматичним; г) прагматичним.

3. До основних ознак знака не належить: а) матеріальність; б) інформативність; в) позначення чогось, що перебуває поза ним; г) безсистемність.

4. Теорія ієрархії рівнів була сформульована: а) В. Кодуховим;

б) О. Реформатським; в) Є. Куриловичем; г) Е. Бенвеністом.

5. Проміжним між морфологічним і лексико-семантичним рівнями є: а) морфонологічний; б) словотвірний; в) фразеологічний; г) фонологічний.

6. Лінгвістична дисципліна, яка вивчає міжнародні мови як засіб комунікації в багатомовному світі, називається: а) інтерлінгвістика; б) соціолінгвістика; в) психолінгвістика; г) етнолінгвістика.

7. Сукупність рис мовної системи, які з'явилися внаслідок впливу однієї мови на іншу в умовах тривалого співіснування і контактування сусідніх народів, називається: а) антиномія; б) суперстрат; в) субстрат; г) адстрат.

8. Форма достовірного умовиводу окремого положення із загальних називається: а) дедукцією; б) аналізом; в) гіпотезою; г) індукцією.

9. Діалектні явища, зумовлені периферійними контактами сусідніх мов із частковим накладанням мовних територій, називаються: а) суперстрат; б) адстрат; в) білінгвізм.

10. Як називається вчення про походження людської мови з одного джерела: а) теорія хвиль; б) теорія ієрархії мовних рівнів; в) теорія моногенезу.

Варіант 9

I. Дати відповідь на теоретичні запитання.

1. Типи значень слова.
2. Перерахуйте мовні знаки.

II. Продовжити визначення термінів.

Мовна ситуація –

Теорія ієрархії мовних рівнів –

III. Виконати тести.

1. Метод ізогрос належить до: а) соціолінгвістики; б) психолінгвістики; в) математичної лінгвістики; г) лінгвогеографії.

2. «Семантичний диференціал» – це метод дослідження:
а) соціолінгвістики; б) психолінгвістики; в) математичної лінгвістики;
г) лінгвогеографії.

3. На основі матеріалів асоціативних експериментів укладають такі словники: а) частотні; б) тлумачні; в) асоціативні; г) орфографічні.

4. Менталістичного напрямку дотримувалися: а) В. фон Гумбольдт;
б) Л. С. Виготський; в) О. С. Кубрякова; г) Є. М. Ахудзянов.

5. До одиниць мовлення належать: а) фонема, морф, лексема речення;
б) звук, морф, слово, висловлення; в) звук, морфема, лексема, речення;
г) фонема, морфема, лексема, висловлення.

6. Відношення знака до позначуваного об'єкта навколишньої дійсності називають: а) денотативним; б) конотативним;
в) синтагматичним; г) прагматичним.

7. До основних ознак знака не належить: а) матеріальність;
б) інформативність; в) позначення чогось, що перебуває поза ним;
г) безсистемність.

8. Теорія ієрархії рівнів була сформульована: а) В. Кодуховим;
б) О. Реформатським; в) Є. Куриловичем; г) Е. Бенвеністом.

9. Проміжним між морфологічним і лексико-семантичним рівнями є: а) морфонологічний; б) словотвірний; в) фразеологічний;
г) фонологічний.

10. Лінгвістична дисципліна, яка вивчає міжнародні мови як засіб комунікації в багатомовному світі, називається: а) інтерлінгвістика;
б) соціолінгвістика; в) психолінгвістика; г) етнолінгвістика.

Варіант 10

I. Дати відповідь на теоретичні запитання.

1. Що таке збалансована / незбалансова мовна ситуація?
2. Визначте властивості мовного знаку.

II. Продовжити визначення термінів.

Білатеральне розуміння знаку –

III. Виконати тести.

1. Указати вид мовленнєвого розладу, що призводить до порушення фонематичного слуху, розрізнення звукового складу слів:
а) семантичний; б) моторний; в) сенсорний.

2. Моторна афазія, що полягає в утраті здатності виражати думку в усній формі, пов'язана з ушкодженням зони: а) лобних доль лівої півкулі; б) Брока; в) тім'яно-потиличної ділянки лівої півкулі; г) Верніке.

3. Сенсорна афазія, що полягає в утраті здатності розуміти усне мовлення, пов'язана з ушкодженням зони: а) лобних доль лівої півкулі; б) Брока; в) тім'яно-потиличної ділянки лівої півкулі; г) Верніке.

4. Процес, коли з однієї мови виникає дві або більше мов, називають: а) диференціацією, або дивергенцією; б) інтеграцією, або конвергенцією.

5. Процес, коли з декількох мов чи діалектів виникає одна мова, називають: а) інтеграцією, або конвергенцією; б) диференціацією, або дивергенцією.

6. Штучно створена умовна говірка вузької замкненої соціальної або професійної групи, незрозуміла для сторонніх, – це: а) піджин; б) узус; в) арго.

7. Мовленнєва діяльність охоплює: а) мовлення і мислення; б) мову і мовлення; в) мову, мислення і свідомість.

8. Думка про те, що мова – природний організм, належить представникам: а) натуралістичного напрямку; б) психологічного напрямку.

9. Учення про мову як знакову систему обґрунтував у своєму «Курсі загальної лінгвістики»: а) О. Потебня; б) Ф. де Соссюр; в) А. Шляйхер.

10. Мова – як засіб вираження творчих потенцій людини, співвіднесений з естетичними категоріями прекрасне / потворне, – це: а) когнітивна функція; б) естетична функція; в) емотивна функція.

Варіант 11

I. Дати відповідь на теоретичні запитання.

1. Охарактеризуйте мовну ситуацію в Україні.
2. Типи мислення і їх зв'язок з мовою.

II. Продовжити визначення термінів.

Унілатеральне розуміння знаку –

Теорія ізоморфізму –

III. Виконати тести.

1. **Віднайти функцію, яка не належить до похідних суспільних функцій мови:** а) метамовна; б) фактична; в) кумулятивна.

2. **Зазначити лінгвістичну дисципліну, яка визначає механізм впливу соціальних чинників на функціонування мови:** а) етнолінгвістика; б) психолінгвістика; в) соціолінгвістика.

3. **Обрати лінгвістичну дисципліну, яка досліджує питання міжнародних мов:** а) інтерлінгвістика; б) психолінгвістика; в) соціолінгвістика.

4. **Зазначити, як характеризують мовну ситуацію в Україні:** а) ендоглосна і збалансована; б) екзоглосна і незбалансована; в) екзоглосна і збалансована.

5. **З'ясувати, до яких критеріїв опису складних мовних ситуацій належать структурно-генетичні співвідношення між мовами:** а) кількісних; б) якісних; в) оцінних.

6. **Окреслити властивості мови як системи:** а) динамічна і функціональна; б) закрита і матеріальна; в) гетерогенна й ідеальна.

7. **Зазначити відношення, на яких будується мовна система:** а) синтагматичних, парадигматичних, ієрархічних; б) синтагматичних, епідигматичних, парадигматичних; в) парадигматичних, асоціативних, синтагматичних.

8. **Білінгвізм – це:** а) наука про мову; б) двомовність; в) мовні помилки.

9. Чи існують форми мислення, які здійснюються невербально:

а) ні; б) так.

10. Як називається наука, основним завданням якої є дослідження зв'язків мови та мислення:

а) менталінгвістика; б) семіотика;

в) психолінгвістика.

Варіант 12

I. Дати відповідь на теоретичні запитання.

1. Логічний напрям у лінгвістиці.

2. Природні та штучні знаки.

II. Продовжити визначення термінів.

Білінгвізм –

Диглосія –

III. Виконати тести.

1. Теорія ієрархії рівнів була сформульована: а) В. Кодуховим; б) О. Реформатським; в) Є. Куриловичем; г) Е. Бенвеністом.

2. Проміжним між морфологічним і лексико-семантичним рівнями є: а) морфонологічний; б) словотвірний; в) фразеологічний; г) фонологічний.

3. Лінгвістична дисципліна, яка вивчає міжнародні мови як засіб комунікації в багатомовному світі, називається: а) інтерлінгвістика; б) соціолінгвістика; в) психолінгвістика; г) етнолінгвістика.

4. Сукупність рис мовної системи, які з'явилися внаслідок впливу однієї мови на іншу в умовах тривалого співіснування і контактування сусідніх народів, називається: а) антиномія; б) суперстрат; в) субстрат; г) адстрат.

5. Форма достовірного умовиводу окремого положення із загальних називається: а) дедукцією; б) аналізом; в) гіпотезою; г) індукцією.

6. Діалектні явища, зумовлені периферійними контактами сусідніх мов із частковим накладанням мовних територій, називаються:

а) суперстрат; б) адстрат; в) білінгвізм.

7. Як називається вчення про походження людської мови з одного джерела: а) теорія хвиль; б) теорія ієрархії мовних рівнів; в) теорія моногенезу.

8. Указати помилкове твердження: а) мовлення не залежить від обставин спілкування; б) мовлення може характеризуватися з погляду істинності / хибності; в) мовлення розгортається в часі і реалізується в просторі.

9. Сукупність мовних засобів, що відповідають системі мови й сприймаються її носіями як зразок суспільного спілкування, диференціюють як: а) мовна політика; б) мовна норма; в) мовна ситуація.

10. Визначити функцію, яка не належить до базових суспільних функцій мови: а) комунікативна; б) когнітивна; в) волюнтативна.

Варіант 13

I. Дати відповідь на теоретичні запитання.

1. Типи мовної політики.
2. Сучасні представники психолінгвістики.

II. Продовжити визначення термінів.

Семіотика –

Теорія (концентричних) хвиль –

III. Виконати тести.

1. На думку Ф. де Соссюра, знак – це: а) тільки частинка матерії; б) союз значення і його носія; в) поєднання поняття та акустичного образу; г) органічна єдність двох сторін.

2. Яку ознаку знака Ф. де Соссюр називає *першим* принципом: а) матеріальність; б) довільність; в) умовність; г) лінійний характер позначення.

3. Яку ознаку знака Ф. де Соссюр називає *другим* принципом: а) матеріальність; б) довільність; в) умовність; г) лінійний характер позначення.

4. Яка одиниця мови є найменшою мовною одиницею: а) фонема; б) морфема; в) слово; г) речення.

5. Яка одиниця мови є найменшою двосторонньою мовною одиницею: а) фонема; б) морфема; в) слово; г) речення.

6. Яка одиниця мови є знаком з погляду представників унілатеральної теорії: а) фонема; б) морфема; в) слово; г) всі одиниці мови.

7. Яка одиниця мови є знаком з погляду представників білатеральної теорії: а) фонема; б) морфема; в) слово; г) всі одиниці мови.

8. Яка наука вивчає акустичні характеристики голосу, паузи, інтонацію: а) паралінгвістика; б) паракінесика; в) семіотика.

9. Кому з науковців належать слова: «мова – це орган, який утворює думку»: а) І. О. Бодуену де Куртене; б) М. І. Жинкіну; в) В. фон Гумбольдту; г) О. О. Потебні.

10. Хто з мовознавців першим висловив припущення про вплив мови на мислення: а) А. Шлейхер; б) Ф. де Соссюр; в) Л. В. Щерба; г) В. фон Гумбольдт.

Варіант 14

I. Дати відповідь на теоретичні запитання.

1. Укажіть процентну межу домінуючої мови в унітарному суспільстві.
2. Психолінгвісти ХІХ століття.

II. Продовжити визначення термінів.

Знак –

Унілатеральна теорія знака –

III. Виконати тести.

1. Загальне мовознавство вивчає: а) особливості мови як людського засобу спілкування, а також структуру й закономірності функціонування всіх мов світу; б) окремі мови або групи споріднених мов; в) методологію мовознавства; г) відношення мови до позамовних явищ.

2. Мова – це явище: а) біологічне; б) психічне; в) суспільне.

3. Українську мову вивчає: а) загальне мовознавство; б) конкретне мовознавство; в) прикладне мовознавство.

4. Забезпечує спілкування людини з комп'ютером: а) загальне мовознавство; б) конкретне мовознавство; в) прикладне мовознавство.

5. Створює лінгвістичну теорію: а) прикладне мовознавство; б) конкретне мовознавство; в) загальне мовознавство.

6. Засіб спілкування людей – це: а) емотивна функція мови; б) когнітивна функція мови; в) комунікативна функція мови; г) мислетворча функція мови.

7. Естетична функція мови – це: а) функція вираження прекрасного, виховання естетичного смаку; б) функція вираження почуттів; в) функція самовираження.

8. Вирішенням завдань практичного використання мови займається: а) загальне мовознавство; б) теоретичне мовознавство; в) прикладне мовознавство; г) конкретне мовознавство.

9. Визначити, які вчені є прихильниками унілатеральної теорії знаків: а) Ю. С. Степанов, В. І. Кодухов; б) О. С. Мельничук, В. М. Солнцев; в) Л. Блумфільд, Ф. де Соссюр; г) З. Д. Попова, В. А. Звегінцев.

10. Які вчені є прихильниками білатеральної теорії знаків: а) Ю. С. Степанов, В. І. Кодухов; б) О. С. Мельничук, В. М. Солнцев; в) Л. Блумфільд, Ф. де Соссюр; г) З. Д. Попова, В.А. Звегінцев.

Варіант 15

I. Дати відповідь на теоретичні запитання.

1. Назвіть античних філософів, у працях яких розглядаються проблеми мови і мислення.

2. Назвіть 5 лінгвістів – розробників знакової теорії мови.

II. Продовжити визначення термінів.

Зовнішні причини мовних змін –

Знак-копія –

III. Виконати тести.

1. Мова – як засіб вираження творчих потенцій людини, співвіднесений з естетичними категоріями прекрасне / потворне, – це: а) когнітивна функція; б) естетична функція; в) емотивна функція.

2. Мовлення: а) матеріальне, конкретне, реальне, динамічне, індивідуальне; б) ідеальне, абстрактне, потенційне, соціальне; в) динамічне, індивідуальне, ідеальне, абстрактне, потенційне.

3. Мова: а) матеріальна, конкретна, реальна, динамічна, індивідуальна; б) ідеальна, абстрактна, потенційна, соціальна; в) динамічна, індивідуальна, ідеальна, абстрактна, потенційна.

4. Як називається сукупність форм існування однієї мови або сукупність мов у їх територіально-соціальному взаємовідношенні і функціональній взаємодії в межах певних географічних регіонів або адміністративно-політичних утворень: а) мовна політика; б) мовна ситуація; в) диглосія.

5. Назвати першу відому штучну мову: а) волапюк; б) есперанто; в) інтерлінгва; г) ідо.

6. Лінгвістична дисципліна, яка вивчає міжнародні мови як засіб комунікації в багатомовному світі, називається: а) соціолінгвістика; б) когнітивна лінгвістика; в) інтерлінгвістика; г) менталінгвістика.

7. Указати, з чого починаються мовні зміни: а) індивідуального новотвору; б) варіювання; в) соціальних потреб.

8. Обрати поняття, про зв'язок яких стверджує гіпотеза Сепіра-Уорфа: а) мови і мислення; б) мови і культури; в) мови і мовлення.

9. Внутрішні причини мовних змін виявляються у: а) тенденціях до економії мовних засобів і зусиль мовців; б) розвитку матеріальної і духовної культури; в) тенденціях до обмеження складності мовних одиниць; г) контактуваннях мов.

10. Обрати твердження, яке висвітлює поширений погляд у сучасному мовознавстві на проблему «мови і мовлення»: а) мова – результат мовленнєвої діяльності; б) мова – явище, що реалізується в мовленні; в) мова і мовлення – протиставлені і взаємозумовлені елементи діалектичної єдності.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ

- 1. Загальне мовознавство вивчає:** а) особливості мови як людського засобу спілкування, а також структуру й закономірності функціонування всіх мов світу; б) окремі мови або групи споріднених мов; в) методологію мовознавства; г) відношення мови до позамовних явищ.
- 2. Мова – це явище:** а) біологічне; б) психічне; в) суспільне.
- 3. Українську мову вивчає:** а) загальне мовознавство; б) конкретне мовознавство; в) прикладне мовознавство.
- 4. Забезпечує спілкування людини з комп'ютером:** а) загальне мовознавство; б) конкретне мовознавство; в) прикладне мовознавство.
- 5. Створює лінгвістичну теорію:** а) прикладне мовознавство; б) конкретне мовознавство; в) загальне мовознавство.
- 6. Засіб спілкування людей – це:** а) емотивна функція мови; б) когнітивна функція мови; в) комунікативна функція мови; г) мислетворча функція мови.
- 7. Естетична функція мови – це:** а) функція вираження прекрасного, виховання естетичного смаку; б) функція вираження почуттів; в) функція самовираження.
- 8. Вирішенням завдань практичного використання мови займається:** а) загальне мовознавство; б) теоретичне мовознавство; в) прикладне мовознавство; г) конкретне мовознавство.
- 9. Визначити, які вчені є прихильниками унілатеральної теорії знаків:** а) Ю. С. Степанов, В. І. Кодухов; б) О. С. Мельничук, В. М. Солнцев; в) Л. Блумфільд, Ф. де Соссюр; г) З. Д. Попова, В. А. Звегінцев.
- 10. Які вчені є прихильниками білатеральної теорії знаків:** а) Ю. С. Степанов, В. І. Кодухов; б) О. С. Мельничук, В. М. Солнцев; в) Л. Блумфільд, Ф. де Соссюр; г) З. Д. Попова, В.А. Звегінцев.
- 11. На думку Ф. де Соссюра, знак – це:** а) тільки частинка матерії; б) союз значення і його носія; в) поєднання поняття та акустичного образу; г) органічна єдність двох сторін.

12. Яку ознаку знака Ф. де Соссюр називає першим принципом:
а) матеріальність; б) довільність; в) умовність; г) лінійний характер позначення.

13. Яку ознаку знака Ф. де Соссюр називає другим принципом:
а) матеріальність; б) довільність; в) умовність; г) лінійний характер позначення.

14. Яка одиниця мови є найменшою мовною одиницею: а) фонема;
б) морфема; в) слово; г) речення.

15. Яка одиниця мови є найменшою двосторонньою мовною одиницею: а) фонема; б) морфема; в) слово; г) речення.

16. Яка одиниця мови є знаком з погляду представників унілатеральної теорії: а) фонема; б) морфема; в) слово; г) всі одиниці мови.

17. Яка одиниця мови є знаком з погляду представників білатеральної теорії: а) фонема; б) морфема; в) слово; г) всі одиниці мови.

18. Яка наука вивчає акустичні характеристики голосу, паузи, інтонацію: а) паралінгвістика; б) паракінесика; в) семіотика.

19. Кому з науковців належать слова: «мова – це орган, який утворює думку»: а) І. О. Бодуену де Куртене; б) М. І. Жинкіну;
в) В. фон Гумбольдту; г) О. О. Потебні.

20. Хто з мовознавців першим висловив припущення про вплив мови на мислення: а) А. Шлейхер; б) Ф. де Соссюр; в) Л. В. Щерба;
г) В. фон Гумбольдт.

21. Хто є автором гіпотези лінгвальної відносності: а) Е. Сепір,
Б. Уорф; б) В. фон Гумбольдт, М. Мюллер; в) А. Шлейхер, Е. Бенвеніст;
г) І. М. Сеченов, С. Л. Рубінштейн.

22. Гіпотеза лінгвальної відносності має такий зміст: а) мова визначає мислення; людина в своєму мисленні йде за мовою; б) мова є основним інструментом пізнання; в) мова закріплює результати пізнавальної діяльності; г) вивчення нової мови рівнозначне набуттю нового погляду на попереднє світосприйняття.

23. Яку гіпотезу було висунуто радянськими мовознавцями на противагу гіпотезі Сепіра – Уорфа? а) гіпотезу соціального договору; б) гіпотезу лінгвістичної доповняльності; в) гіпотезу звукосимволізму; г) яфетидологію – «нове вчення про мову».

24. Гіпотезу лінгвальної відносності підтримували: а) неогумбольдтіанці; б) структуралісти; в) молодогораматика; г) компаративісти.

25. Кому належать слова: «Мова – не просто передавальний інструмент для озвучених ідей, а скоріше сама творець ідей...»: а) В. фон Гумбольдту; б) Б. Уорфу; в) Є. Сепіру; г) Л. Вайсгерберу.

26. Склад і внутрішня організація єдиного цілого – це: а) система; б) структура.

27. Хто є автором теорії ізоморфізму: а) Л. Єльмслев; б) О. С. Мельничук; в) Є. Курилович; г) Е. Бенвеніст.

28. Яка функція фонем полягає в забезпеченості цілісності та виділеності слова, що досягається завдяки наголосу і сингармонізму: а) конститутивна; б) дистинктивна; в) делімітативна; г) кульмінативна.

29. Позиційно зумовлені звуки – це: а) фонемі; б) алофони; в) варіації; г) дифтонги.

30. Хто з мовознавців відстоював розуміння мови як суспільного явища: а) А. Шлейхер, М. Мюллер; б) Г. Штейнталь, В. Гумбольдт; в) Я. Грімм, Ф. де Соссюр.

31. Хто з мовознавців виділив перформативну функцію: а) К. Бюлер; б) Г. Почепцов; в) Е. Бенвеніст; г) Р. Якобсон.

32. Які функції подає у класифікації Р. Якобсон: а) емотивну, конативну, когнітивну, референтну, волюнтативну, поетичну; б) емотивну, конативну, референтну, метамовну, фатичну, поетичну; в) комунікативну, емотивну, конативну, когнітивну, референтну, метамовну; г) експресивну, конативну, когнітивну, метамовну, волюнтативну, поетичну.

33. Які властивості має мовна норма: а) вибірковість, матеріальність,

обов'язковість; б) вибірковість, обов'язковість, умовність; в) вибірковість, стійкість, обов'язковість; г) вибірковість, довільність, обов'язковість.

34. Соціальна солідарність позначає: а) соціальну згуртованість; б) соціальний символізм; в) наявність соціальних діалектів; г) соціальну патологію.

35. Сукупність досягнень суспільства в галузі освіти, науки, мистецтва та ін. – це: а) менталітет; б) національний характер; в) культура; г) література.

36. Назвати представників української соціолінгвістики: а) Н. Шумарова, О. Тараненко; б) А. Мейє, М. Кондрашов; в) Н. Шумарова, А. Мейє; г) Н. Шумарова, Є. Поливанов.

37. Який рівень мови змінюється найшвидше: а) фонологічний; б) морфонологічний; в) лексико-семантичний; г) синтаксичний.

38. Яка наука вивчає штучні мови: а) соціолінгвістика; б) інтерлінгвістика; в) етнопсихолінгвістика; г) психолінгвістика.

39. З яким методом пов'язане поняття гіпотези: а) індукція; б) дедукція; в) аналіз; г) синтез.

40. Який математичний метод використовується в соціолінгвістичних дослідженнях: а) Хі-квадрат; б) корелятивний аналіз; в) індекс Апресьяна; г) статистика.

41. Інтерв'ю – це метод: а) соціолінгвістики; б) психолінгвістики; в) математичної лінгвістики; г) лінгвогеографії.

42. Експеримент – це метод: а) соціолінгвістики; б) психолінгвістики; в) математичної лінгвістики; г) лінгвогеографії.

43. Ранжування – це метод: а) соціолінгвістики; б) психолінгвістики; в) математичної лінгвістики; г) лінгвогеографії.

44. Метод ізоглас належить до: а) соціолінгвістики; б) психолінгвістики; в) математичної лінгвістики; г) лінгвогеографії.

45. «Семантичний диференціал» – це метод дослідження: а) соціолінгвістики; б) психолінгвістики; в) математичної лінгвістики;

г) лінгвогеографії.

46. На основі матеріалів асоціативних експериментів укладають такі словники: а) частотні; б) тлумачні; в) асоціативні; г) орфографічні.

47. Менталістичного напрямку дотримувалися: а) В. фон Гумбольдт; б) Л. С. Виготський; в) О. С. Кубрякова; г) Є. М. Ахудзянов.

48. До одиниць мовлення належать: а) фонема, морф, лексема речення; б) звук, морф, слово, висловлення; в) звук, морфема, лексема, речення; г) фонема, морфема, лексема, висловлення.

49. Відношення знака до позначуваного об'єкта навколишньої дійсності називають: а) денотативним; б) конотативним; в) синтагматичним; г) прагматичним.

50. До основних ознак знака не належить: а) матеріальність; б) інформативність; в) позначення чогось, що перебуває поза ним; г) безсистемність.

51. Теорія ієрархії рівнів була сформульована: а) В. Кодуховим; б) О. Реформатським; в) Є. Куриловичем; г) Е. Бенвеністом.

52. Проміжним між морфологічним і лексико-семантичним рівнями є: а) морфонологічний; б) словотвірний; в) фразеологічний; г) фонологічний.

53. Лінгвістична дисципліна, яка вивчає міжнародні мови як засіб комунікації в багатомовному світі, називається: а) інтерлінгвістика; б) соціолінгвістика; в) психолінгвістика; г) етнолінгвістика.

54. Сукупність рис мовної системи, які з'явилися внаслідок впливу однієї мови на іншу в умовах тривалого співіснування і контактування сусідніх народів, називається: а) антиномія; б) суперстрат; в) субстрат; г) адстрат.

55. Форма достовірного умовиводу окремого положення із загальних називається: а) дедукцією; б) аналізом; в) гіпотезою; г) індукцією.

56. Діалектні явища, зумовлені периферійними контактами

сусідніх мов із частковим накладанням мовних територій, називаються:

а) суперстрат; б) адстрат; в) білінгвізм.

57. Як називається вчення про походження людської мови з одного джерела: а) теорія хвиль; б) теорія ієрархії мовних рівнів; в) теорія моногенезу.

58. Указати помилкове твердження: а) мовлення не залежить від обставин спілкування; б) мовлення може характеризуватися з погляду істинності / хибності; в) мовлення розгортається в часі і реалізується в просторі.

59. Сукупність мовних засобів, що відповідають системі мови й сприймаються її носіями як зразок суспільного спілкування, диференціюють як: а) мовна політика; б) мовна норма; в) мовна ситуація.

60. Визначити функцію, яка не належить до базових суспільних функцій мови: а) комунікативна; б) когнітивна; в) волюнтативна.

61. Віднайти функцію, яка не належить до похідних суспільних функцій мови: а) метамовна; б) фактична; в) кумулятивна.

62. Зазначити лінгвістичну дисципліну, яка визначає механізм впливу соціальних чинників на функціонування мови: а) етнолінгвістика; б) психолінгвістика; в) соціолінгвістика.

63. Обрати лінгвістичну дисципліну, яка досліджує питання міжнародних мов: а) інтерлінгвістика; б) психолінгвістика; в) соціолінгвістика.

64. Зазначити, як характеризують мовну ситуацію в Україні: а) ендоглосна і збалансована; б) екзоглосна і незбалансована; в) екзоглосна і збалансована.

65. З'ясувати, до яких критеріїв опису складних мовних ситуацій належать структурно-генетичні співвідношення між мовами: а) кількісних; б) якісних; в) оцінних.

66. Окреслити властивості мови як системи: а) динамічна і функціональна; б) замкнута і матеріальна; в) гетерогенна й ідеальна.

- 67. Зазначити відношення, на яких будується мовна система:**
а) синтагматичних, парадигматичних, ієрархічних; б) синтагматичних, епідигматичних, парадигматичних; в) парадигматичних, асоціативних, синтагматичних.
- 68. Білінгвізм – це:** а) наука про мову; б) двомовність; в) мовні помилки.
- 69. Чи існують форми мислення, які здійснюються невербально:**
а) ні; б) так.
- 70. Як називається наука, основним завданням якої є дослідження зв'язків мови та мислення:** а) менталінгвістика; б) семіотика; в) психолінгвістика.
- 71. З'ясувати, які знаки пов'язані з позначуваними предметами, як дії зі своїми причинами:** а) знаки-копії; б) знаки-індекси; в) знаки-сигнали.
- 72. З'ясувати, які знаки використовуються для передачі абстрактного змісту:** а) знаки-індекси; б) знаки-сигнали; в) знаки-символи.
- 73. Визначити лінгвістичну дисципліну, яка вивчає жести і міміку:**
а) інтерлінгвістика; б) паралінгвістика; в) паракінесика.
- 74. Зазначити, що належать до паралінгвістики:** а) міміка й акустичні характеристики голосу; б) тембр і висота голосу, паузи та інтонація; в) жести та інтонація.
- 75. З'ясувати, яке явище зумовлює появу в контактуючих мовах спільних ознак:** а) конвергенція; б) інтерференція; в) мовна асиміляція.
- 76. З'ясувати, як називають контактну зумовлені відхилення від мовної норми:** а) конвергенцією; б) інтерференцією; в) детермінацією.
- 77. Як називають сліди мови чужинців у мові-переможниці корінних жителів:** а) субстратом; б) суперстратом; в) адстратом.
- 78. Як називають сліди мови корінних жителів у мові-переможниці чужинців:** а) суперстрат; б) адстрат; в) субстрат.
- 79. З'ясувати, у чому закладені внутрішні причини мовних змін:**
а) у суспільстві; б) у мові; в) в історії мови.

80. Установити, як називається процес, який призводить до мовленнєвих розладів, пошкоджень певних центрів мозку, пов'язаних з мовленнєвою діяльністю: а) афазія; б) абсцес; в) аграфія.

81. Указати вид мовленнєвого розладу, що призводить до порушення фонематичного слуху, розрізнення звукового складу слів: а) семантичний; б) моторний; в) сенсорний.

82. Моторна афазія, що полягає в утраті здатності виражати думку в усній формі, пов'язана з ушкодженням зони: а) лобних доль лівої півкулі; б) Брока; в) тім'яно-потиличної ділянки лівої півкулі; г) Верніке.

83. Сенсорна афазія, що полягає в утраті здатності розуміти усне мовлення, пов'язана з ушкодженням зони: а) лобних доль лівої півкулі; б) Брока; в) тім'яно-потиличної ділянки лівої півкулі; г) Верніке.

84. Процес, коли з однієї мови виникає дві або більше мов, називають: а) диференціацією, або дивергенцією; б) інтеграцією, або конвергенцією.

85. Процес, коли з декількох мов чи діалектів виникає одна мова, називають: а) інтеграцією, або конвергенцією; б) диференціацією, або дивергенцією.

86. Штучно створена умовна говірка вузької замкненої соціальної або професійної групи, незрозуміла для сторонніх, – це: а) піджин; б) узус; в) арго.

87. Мовленнєва діяльність охоплює: а) мовлення і мислення; б) мову і мовлення; в) мову, мислення і свідомість.

88. Думка про те, що мова – природний організм, належить представникам: а) натуралістичного напрямку; б) психологічного напрямку.

89. Учення про мову як знакову систему обґрунтував у своєму «Курсі загальної лінгвістики»: а) О. Потебня; б) Ф. де Соссюр; в) А. Шляйхер.

90. Мова – як засіб вираження творчих потенцій людини, співвіднесений з естетичними категоріями прекрасне / потворне, – це:

а) когнітивна функція; б) естетична функція; в) емотивна функція.

91. Мовлення: а) матеріальне, конкретне, реальне, динамічне, індивідуальне; б) ідеальне, абстрактне, потенційне, соціальне; в) динамічне, індивідуальне, ідеальне, абстрактне, потенційне.

92. Мова: а) матеріальна, конкретна, реальна, динамічна, індивідуальна; б) ідеальна, абстрактна, потенційна, соціальна; в) динамічна, індивідуальна, ідеальна, абстрактна, потенційна.

93. Як називається сукупність форм існування однієї мови або сукупність мов у їх територіально-соціальному взаємовідношенні і функціональній взаємодії в межах певних географічних регіонів або адміністративно-політичних утворень: а) мовна політика; б) мовна ситуація; в) диглосія.

94. Назвати першу відому штучну мову: а) волапюк; б) есперанто; в) інтерлінгва; г) ідо.

95. Лінгвістична дисципліна, яка вивчає міжнародні мови як засіб комунікації в багатомовному світі, називається: а) соціолінгвістика; б) когнітивна лінгвістика; в) інтерлінгвістика; г) менталінгвістика.

96. Указати, з чого починаються мовні зміни: а) індивідуального новотвору; б) варіювання; в) соціальних потреб.

97. Обрати поняття, про зв'язок яких стверджує гіпотеза Сепіра-Уорфа: а) мови і мислення; б) мови і культури; в) мови і мовлення.

98. Внутрішні причини мовних змін виявляються у: а) тенденціях до економії мовних засобів і зусиль мовців; б) розвитку матеріальної і духовної культури; в) тенденціях до обмеження складності мовних одиниць; г) контактуваннях мов.

99. Обрати твердження, яке висвітлює поширений погляд у сучасному мовознавстві на проблему «мови і мовлення»: а) мова – результат мовленнєвої діяльності; б) мова – явище, що реалізується в мовленні; в) мова і мовлення – протиставлені і взаємозумовлені елементи діалектичної єдності.

100. Визначити функцію, яка не належить до базових суспільних функцій мови: а) комунікативна; б) когнітивна; в) волюнтативна.

САМОСТІЙНА РОБОТА

№	Зміст навчального матеріалу, який винесено на СРС	К-сть годин	Форми звіту
1.	Методи дослідження мови. Методики структурного та зіставного методів, соціолінгвістичні і психолінгвістичні методи	2	Конспект
2.	Кодування і декодування в процесі спілкування. Психолінгвістичні об'єкти	2	Доповідь
3.	Прогрес у розвитку мов	2	Доповідь
4.	Сучасні уявлення про співвідношення мови і мовлення	2	Доповідь
5.	Мова як конкретно-історична категорія. Розвиток мови	4	Презентацію в системі Power Point
6.	Мова як найважливіша етнічна ознака	2	Доповідь
7.	Диференціація й інтеграція як основні процеси в розвитку мов	2	Практичне заняття
8.	Мова й етногенез. Теорії про виникнення мови і походження її носіїв	2	Презентацію в системі Power Point
9.	Логіко-граматичний та психологічний напрями у мовознавстві	2	Реферат
10.	В. Вундт як засновник етнічної психології. Погляди В. Вундта на походження мови	2	Доповідь
11.	Лінгвістичні концепції Ф. де Соссюра	2	Доповідь
12.	Питання лінгвостилістики в працях Івана Франка	2	Реферат
13.	Казанська (Петербурзька) і Московська лінгвістичні школи	2	Реферат
14.	Розвиток мовознавчих ідей в Україні	2	Реферат
15.	Концепції представників німецької етнолінгвістики	2	Реферат
16.	Математичні методи в мовознавстві: лінгвостилістика, машинопереклад, теорія інформації	2	Реферат
17.	Лінгвістичні основи комп'ютерної техніки. Розумово-мовленнєва діяльність людини і робота комп'ютера	2	Презентацію в системі Power Point
18.	Мовознавство на сучасному етапі. Когнітивна лінгвістика. Функціональна лінгвістика. Комунікативна лінгвістика.	2	Практичне заняття
Разом за ІІІ семестр			38

Репродуктивний рівень

І. У зошиті для самостійних робіт дати відповіді на питання, винесені для самостійного опрацювання.

Тема. Знаковість і одиниці мови. Мова та несловесні засоби спілкування

Мета: розглянути погляди мовознавців щодо визначення знакових одиниць мови; з'ясувати роль несловесних форм спілкування.

Завдання: визначити, що є знаком у мові (позицій унілатеральної та білатеральної теорій); характеризувати субзнаковий, знаковий та суперзнаковий рівні у мові, відповідні одиниці; з'ясувати невербальні способи передачі інформації, які вивчає паралінгвістика; виокремити невербальні способи передачі інформації, які вивчає паракінесика.

Форма виконання: конспект матеріалів підручників та додаткових джерел.

Питання для опрацювання

І. Знаковість і одиниці мови.

Вказівки щодо виконання: опрацювати відповідний матеріал із підручників; дати визначення основних термінів за словниками.

Література

1. Кочерган М. П. Загальне мовознавство / М. П. Кочерган. – К., 1999. – С. 30–32.
2. Кочерган М. П. Загальне мовознавство / М. П. Кочерган. – К., 2003. – С. 178–179.
3. Семчинський С. В. Загальне мовознавство / С. В. Семчинський. – К., 1996. – С. 46–55.
4. Кодухов В. И. Общее языкознание / В. И. Кодухов. – М., 1974. – С. 130–133.
5. Супрун А. Е. Общее языкознание / А. Е. Супрун. – Мн., 1983. – С. 130–137.

6. Рождественский Ю. В. Лекции по общему языкознанию / Ю. В. Рождественский. – М., 2000. – С. 57–61.

7. Левицкий Ю. А. Общее языкознание / Ю. А. Левицкий. – М., 2008. – С. 42–65.

II. Мова і несловесні засоби спілкування (паралінгвістика і паракінесика).

Вказівки щодо виконання: опрацювати зазначену літературу; дати визначення основних термінів за словниками.

Література

1. Кочерган М. П. Загальне мовознавство / М. П. Кочерган. – К., 1999. – С. 32–34.

2. Кочерган М. П. Загальне мовознавство / М. П. Кочерган. – К., 2003. – С.180–182.

3. Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів / Д. І. Ганич, І. С. Олійник. – К. : Вища школа, 1985. *(відповідні статті)*

4. Лингвистический энциклопедический словарь. – М. : Директмедиа Паблишинг, 2008. – 5987 с. *(відповідні статті)*

5. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – Москва : КомКнига, 2007. – 576 с. *(відповідні статті)*

6. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. *(відповідні статті)*

Запитання для самоконтролю

1. Які специфічні властивості мовного знака ви знаєте? 2. Які думки існують стосовно знакових одиниць у мові? 3. Чи всі мовні одиниці можна вважати знаками? 4. У чому подібність і відмінність паралінгвістики та паракінесики? 5. Які приклади використання невербальних знаків у комунікації ви можете навести?

Творчий рівень

Завдання I. Дібрати наукові дослідження, які ілюструють різні погляди вчених стосовно проблем, що виносяться на опрацювання, та законспектувати основні положення 2–3 першоджерел.

Завдання II. Дібрати приклади використання в наукових дослідженнях різних методів та прийомів аналізу мовного матеріалу.

Інноваційний рівень

Завдання III. Підготувати ґрунтовні анотації на статті.

1. Біланюк Л. Картина мовного світогляду в Україні / Л. Біланюк // Мовознавство. – 2000. – № 4–5.
2. Васильєва Л. П. До питання про співвідношення мови – системи та мови – стандарту / Л. П. Васильєва // Мовознавство. – 2002. – № 2–3.
3. Дудок Р. І. Системність та структурність мови / Р. І. Дудок // Мовознавство. – 2003. – № 5.
4. Кочерган М. Мовознавство на сучасному етапі / М. Кочерган // Дивослово. – 2003. – № 5. – С. 24–29.
5. Лисиченко Л. А. Структура мовної картини світу / Л. А. Лисиченко // Мовознавство. – 2004. – № 5–6.
6. Мосенкіс Ю. Проблема мови Київської Русі / Ю. Мосенкіс // Українська мова та література. – 1996. – № 3.
7. Пасенко І. Лінгвопуризм і сучасні мови / І. Пасенко // Дивослово. – 2000. – № 12.
8. Петренко О. Д., Ісаєв Е. Ш., Петренко Д. О. Мова чоловіків і жінок як одиниця соціолінгвістичного дослідження / О. Д. Петренко, Е. Ш. Ісаєв, Д. О. Петренко // Мовознавство. – 1999. – № 1.
9. Соколовська Ж. П. Картина світу та ієрархія сем / Ж. П. Соколовська // Мовознавство. – 2002. – № 6. – С. 87.
10. Труб В. М. Явище “суржику” як форма просторіччя в ситуації двомовності / В. М. Труб // Мовознавство. – 2000. – № 1.

ІНДИВІДУАЛЬНІ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНІ ЗАВДАННЯ

Індивідуальне навчально-дослідне завдання (ІНДЗ) із курсу “Загальне мовознавство” – це вид науково-дослідної роботи студентів, яка містить результати дослідницького пошуку, відображає певний рівень їхньої навчальної компетентності.

Мета ІНДЗ: систематизація, узагальнення, закріплення та практичне застосування знань із навчального курсу, удосконалення навичок самостійної навчально-пізнавальної діяльності.

Зміст ІНДЗ: завершена практична робота (реферат і презентація для захисту в системі Power Point) у межах навчальної програми курсу, яка виконується на основі знань, умінь та навичок, отриманих під час лекційних та семінарських занять і охоплює декілька тем або весь зміст навчальної дисципліни.

Критерії оцінювання ІНДЗ

№ з/п	Критерії оцінювання роботи	Максимальна кількість балів за кожним критерієм
1.	Обґрунтування актуальності, формулювання мети, завдань дослідження	5
2.	Складання плану роботи	5
3.	Критичний аналіз суті та змісту першоджерел (рецензій, критичних оглядів, статей тощо). Виклад фактів, ідей, результатів досліджень в логічній послідовності. Аналіз сучасного стану дослідження проблеми, розгляд тенденцій подальшого розвитку даного питання	10
4.	Ґрунтовність аналізу наукової концепції дослідника, оригінальність власних думок, неупередженість суджень	5
5.	Доказовість висновків, обґрунтованість власної позиції	5
6.	Дотримання вимог щодо технічного оформлення структурних елементів роботи	10
Разом		40

ТЕМАТИКА ІНДИВІДУАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Історія мовознавства

1. Мовознавство в давній Індії.
2. Давньокитайське мовознавство.
3. Мовознавство в давній Греції та Римі.
4. Європейське мовознавство епохи середньовіччя та Відродження.
5. Слов'янське мовознавство XI – XVII ст.
6. Зародження порівняльно-історичного мовознавства.
7. Лінгвістичні погляди Вільгельма фон Гумбольдта.
8. Натуралістичний (біологічний) напрям у порівняльно-історичному мовознавстві.
9. Психологічний напрям у мовознавстві. О. О. Потебня.
10. Молодограматизм.
11. Школа “слів і речей”.
12. Неолінгвістика.
13. Московська лінгвістична школа.
14. Казанська лінгвістична школа. І. О. Бодуен де Куртене.
15. Здобутки українського мовознавства XIX початку XX ст.
16. Соціологічний напрям. Лінгвістична концепція Фердинанда де Соссюра.
17. Історичні та методологічні основи структуралізму.
18. Українське мовознавство поза межами України.
19. Сучасне українське мовознавство.

Основні напрямки сучасного мовознавства

1. Функціональна лінгвістика.
2. Когнітивна лінгвістика.
3. Психолінгвістика.
4. Логічний напрямок.
5. Лінгвістична типологія.
6. Лінгвістика тексту.

7. Комуникативна лінгвістика.
8. Прагмалінгвістика.
9. Герменевтика.
10. Комп'ютерна лінгвістика.
11. Теорія перекладу.
12. Соціолінгвістика.
13. Контрастивна лінгвістика.
14. Етнолінгвістика.
15. Філософія мови.

Огляд проводиться за схемою:

- а) історичні передумови;
- б) філософські засади;
- в) основи концепції;
- г) чільні представники;
- д) головні праці.

Форми контролю: перевірка реферату, виступ на практичному занятті.

МЕТОДИ НАВЧАННЯ

I. Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності:

1) *за джерелом інформації:*

- а) словесні: лекції, семінари, пояснення, розповіді, бесіди;
- б) наочні: спостереження, ілюстрування, демонстрування;
- в) практичні: вправи.

2) *за логікою передачі і сприймання навчальної інформації:* індуктивні, дедуктивні, аналітико-синтетичні.

3) *за ступенем самостійності мислення:* пояснювально-ілюстративні, репродуктивні, частково-пошукові, дослідницькі.

4) *за ступенем керування навчальною діяльністю:* під керівництвом викладача; самостійна робота студентів: з книгою; виконання індивідуальних навчальних проектів.

II. Методи стимулювання інтересу до навчання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності: навчальні дискусії; створення ситуації пізнавальної новизни; створення ситуацій зацікавленості (метод цікавих аналогій тощо).

МЕТОДИ ТА ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ УСПІШНОСТІ НАВЧАННЯ

Із метою діагностики й контролю ефективності навчальної (зокрема й самостійної) роботи студента впроваджено усне опитування на практичних заняттях, тематичні письмові самостійні роботи, підсумкові модульні контрольні роботи після вивчення змістового модуля, виконання завдань ІНДЗ.

МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

Контроль за засвоєнням знань із навчальної дисципліни “Загальне мовознавство” проводиться за чотирма етапами: самоконтроль, письмовий контроль, тестовий контроль, контрольна робота.

Самоконтроль передбачає підготовку відповідей на питання, які

пропонуються студентам на лекціях.

Письмовий контроль має такі різновиди: а) письмове теоретичне експрес-опитування; б) написання письмових самостійних робіт; в) індивідуальні письмові роботи.

Тестовий контроль становить собою вибір правильної відповіді на теоретичні питання.

Контрольна робота передбачає виконання завдань різного типу.

РОЗПОДІЛ БАЛІВ ОЦІНЮВАННЯ УСПІШНОСТІ СТУДЕНТІВ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Модуль 1 (поточне оцінювання)						Модуль 2 (ІНДЗ)	ПК	Сума балів
T1	T2	T3	T4	T5	T6			
8	8	8	8	8	8	40	12	100

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

A	відмінно	90 – 100%
B	дуже добре	82 – 89%
C	добре	75 – 81%
D	задовільно	67 – 74%
E	задовільно (достатньо)	60 – 66%
FX	незадовільно з можливістю повторного складання	35 – 59%
F	незадовільно з обов'язковим повторним курсом	1 – 34%

БАЗОВІ ТЕРМІНИ КУРСУ

Загальне мовознавство, теоретичне / прикладне. Предмет, об'єкт мовознавства. Інтралінгвістика. Екстралінгвістика. Компаративістика. Соціальна, фізіологічна, психічна детермінація мови.

Функції мови: пізнавальна, національно-культурна, акумулятивна, мисленнєва, комунікативна, інтелектуально-інформативна (номінативна, дейктична, релятивна), прагматична (спонукальна, емоційна, оцінна, експресивна, імпресивна, естетична, фатична); консолідаційна, диференційна, інтеграційна.

Норма узуальна, стильова, літературна. Мовна ситуація. Одномовна – багатомовна, екзогlossenна – ендогlossenна, збалансована – незбалансована, однополюсна – багатопольна, рівноважна – нерівноважна.

Мовна політика: внутрішня – зовнішня, проспективна – ретроспективна, міжнародна. Офіційна мова. Державна мова. “Велика традиція”. Статус мови.

Форми мови: літературна, розмовно-літературна, діалект, просторіччя, жаргон, розмовно-поб., наукові, офіційні, сакральна, масових комунікацій, художньої творчості, поетична, метамова.

Функціональні типи мов: національні, міжнаціонально-наукові, релігійні, міжнародні, світові; стандартизовані, місцеві, класичні, креольські, штучні; дитячі, кастові, ритуальні, таємні аргі, жіночі.

Мова. Мовлення. Мовленнєва діяльність. Комунікативний / ілокутивний / мовленнєвий акт. Мовна система. Текст, дискурс.

Мислення. Свідомість. Поняття. Судження. Умовивід. Образне, практичне, абстрактне мислення.

Когнітивні функції: денотативна, референтна, сигніфікативна. Мовна картина світу. Концептуальна картина світу, Індивідуальна картина світу. Мовне коло Гумбольдта. Гіпотеза Сепіра – Уорфа, вербалістська концепція мислення.

Мовна пам'ять довготермінова / короткотермінова. Менталінгвістика. Когнітивна лінгвістика. Психолінгвістика. Семіотика.

Філогенез. Онтогенез. Homo sapiens – homo loquens.

Інтеграція і диференціація мов. Теорія “червоного мармуру”, невидимої руки, педоморфозису.

Гіпотези походження мови: звуконаслідувальна, вигукова, соціальної угоди, трудова.

Генеалогічна класифікація мов. Мови сім'ї, групи, підгрупи. Прамова. Індоевропейська прабатьківщина. Племінні мови. Національні мови. Міжнародні мови. Мертві мови. Міноритарні мови.

Знак. Семасіологія. Синтактика, семантики, прагматика. Позначуване / позначаюче.

Природні і штучні (умовні). Знаки – ознаки і знаки – інформатори. Сигнали, символи, мовні знаки, субститути. Унілатеральна / білатеральна – трилатеральна концепція. Мотивованість / немотивованість, ситуативність / неситуативність, автономність / неавтономність, продуктивність / непродуктивність, однозначність / неоднозначність, системність / асистемність, стабільність / змінність.

Мовні знаки і напівзнаки. Узагальнююча, аналізуюча, категоризуюча, референтна функції словесного знака. Мовне значення. Концепт. Лексичне і граматичне значення. Логічне, предметне, поняттєве, емоційне, стилістичне. Денотативне – конотативне, пряме – переносне, мотивоване – немотивоване.

Система, структура. Елементи, зв'язки, функції. Відкритість – закритість, стабільність – динамізм, гомогенність – гетерогенність. Системні і асистемні елементи, варіанти. Мовні рівні. Фонема, графема, морфема, словоформа, парадигма, категорія; синтагма, речення.

Матеріальні та семантичні зв'язки між елементами, функціональні та генетичні, двобічні та однібічні, однорівневі та багаторівневі, парадигмальні та синтагматичні, одновекторні та багатовекторні.

Функціональна лінгвістика. Значення і функція.

Когнітивна лінгвістика. Концепт. Фрейм. Мовна картина світу.

Комунікативна лінгвістика. Комунікація. Комунікаційна модель.

Комунікативна ситуація. Комунікативний акт. Комунікативний жанр.

Метод. Лінгвістичний метод. Теоретичні і емпіричні методи. Аналіз і синтез. Індукція і дедукція. Аналогія. Спостереження. Порівняння. Експеримент. Модель. Інтерпретація. Описовий метод. Таксономія. Опозиція. Парадигматичний аналіз. Семантична валентність. Порівняльно-історичний, Структурні методи (БС, дистрибуція, трансформація), субституція, генеративний метод.

Контрактивна методика. Лакуни.

Фреймовий аналіз. Компонентний аналіз. Дискурсивний аналіз. Корпусний аналіз.

ПРОГРАМА ІСПИТУ

1. Предмет, мета, структура та завдання курсу “Загальне мовознавство”.
2. Взаємодія лінгвістики з іншими науками (інтердисципліни).
3. Методологічні основи дослідження мови.
4. Суспільна природа мови та мовної діяльності. Суспільні функції мови.
5. Залежність стану мови від стану суспільства.
6. Мова як суспільно-історична норма.
7. Проблема співвідношення мови й етносу, мови і культури.
8. Літературна мова. Територіальна, соціальна і стильова диференціація мови.
9. Поняття мовної системи і структури мови.
10. Основні і проміжні рівні мови.
11. Поняття про знак.
12. Семіотика та лінгвосеміотика: об’єкт, предмет, становлення.
13. Типологія знаків.
14. Структура знаків.
15. Специфіка мовного знака.
16. Своєрідність мови як семіотичної системи.
17. Знаковість і одиниці мови.
18. Мова і несловесні форми спілкування (паралінгвістика і паракінесика).
19. Проблема співвідношення мови і мислення.
20. Менталінгвістика, її розділи.
21. Психофізичні основи зв’язку мови і мислення.
22. Внутрішнє мовлення і мислення.
23. Гіпотеза лінгвальної відносності Сепіра-Уорфа.
24. Роль мови у процесі пізнання.
25. Психолінгвістика, етапи розвитку, основні проблеми, представники.

26. Когнітивна лінгвістика, основні школи, проблеми та представники.
27. Мова як явище, що історично розвивається.
28. Синхронія та діяхронія.
29. Зовнішні та внутрішні причини мовних змін.
30. Мовні контакти.
31. Мовна асиміляція.
32. Престиж мови.
33. Основні й похідні функції мови у суспільстві.
34. Соціальний характер мови і мовлення.
35. Визначення мовної норми.
36. Мовний еталон (або “мовний ідеал”).
37. Становлення, проблематика, основні поняття соціолінгвістики.
38. Питання про мовні ситуації та мовну політику.
39. Інтерлінгвістика.
40. Міжнародні мови.
41. Форми існування мови.
42. Національна мова і культура.
43. Напрями та завдання комунікативної лінгвістики.
44. Проблеми міжкультурної комунікації.
45. Поняття про методи наукового дослідження. Загальнонаукові прийоми аналізу мовного матеріалу.
46. Описовий і порівняльно-історичний методи дослідження мови.
47. Метод лінгвістичної географії і зіставний метод у мовознавстві.
48. Структурний метод дослідження мовних явищ.
49. Соціолінгвістичні і психолінгвістичні методи.
50. Математичні методи у мовознавстві.

КОРОТКИЙ ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Аглютинативні мови – це мови, що характеризуються використанням афіксів і для словотворення, і для словозміни.

Адстрат – діалектні явища, зумовлені периферійними контактами сусідніх мов із частковим накладанням мовних територій.

Активна лексика – це слова, які активно використовуються у мовленні.

Алфавітне письмо – звуко-буквене письмо, в якому один знак існує для передачі одного чи кількох звуків і в якому розрізняють консонантне і консонантно-вокалічне письмо.

Аморфні (ізолюючі) мови – це мови, які характеризуються незмінністю форм слів, що виступають самостійно, а не залежать від інших.

Антиномії – це протиріччя, які органічно властиві мові і не можуть бути розв'язані остаточно.

Білінгвізм, або двомовність, – вільне володіння і практичне коментування двома мовами, що відбувається або при мовних контактах, або при вивченні нерідної мови.

Внутрішня форма – це мотивованість назви.

Гіпотеза вроджених мовних структур – гіпотеза Н. Хомського, суть якої зводиться до того, що мовні структури не набуваються через досвід, а народжуються разом із людиною й існують у кожного індивіда в потенції.

Гіпотеза лінгвальної відносності – концепція, згідно з якою структура мови визначає структуру мислення і спосіб пізнання світу. Синонім: гіпотеза Сепіра – Уорфа.

Глосематика – лінгвістична течія структуралізму, яка трактує мову як абстрактну структуру й описує її суто формальними способами без звертання до її субстанцій (реального змісту і звучання). Синоніми: копенгагенський структуралізм, датський структуралізм.

Глоса – незрозуміле або малозрозуміле (рідковживане, архаїчне, діалектне, запозичене) слово або вислів (переважно у давніх текстах), пояснення, переклад таких слів або висловів.

Говір – це група однотипних говірок, що споріднені між собою рядом специфічних мовних ознак, якими вони більш-менш відчутно відрізняються від інших груп говірок; це територіально окреслене діалектне утворення, яке характеризується певною сукупністю діалектних ознак.

Говірка – це найдрібніша діалектна одиниця, що охоплює мову одного, а іноді й кількох цілком однотипних з мовного погляду населених пунктів, між якими немає будь-яких територіально виражених мовних відмінностей, за винятком чисто індивідуальних особливостей мовлення, викликаних індивідуальними дефектами мовців, а також рівнем освіти, загальної культури, родом заняття певного індивідуума чи певної групи людей.

Деетимологія – втрата у свідомості мовців етимологічного зв'язку з похідними словами.

Денотат – це реальний предмет, який є об'єктом найменування, носій ознаки.

Дескриптивізм – лінгвістична течія структуралізму, для якої характерний формальний підхід до вивчення мовних фактів на основі їх дистрибуції (сполучуваності одиниць, їх місця у мовленні стосовно інших одиниць тощо). Синонім: американський структуралізм.

Диглосія – функціонально-розмежоване використання у писемній сфері двох мов одним суспільством.

Диференціація, або мовна дивергенція, – утворення з однієї мови кілька споріднених мов або діалектів.

Діалект – це група споріднених говорів, що характеризуються системою спільних ознак, якими ця група виразно відрізняється від іншої групи говорів.

Діалектизми – це слова, які вживають у своєму мовленні носії певних діалектів.

Емотивна функція мови – функція вираження почуттів і емоцій.

Естетична функція мови – функція вираження і виховання прекрасного. Синонім: поетична функція.

Загальне мовознавство – це теоретична частина мовознавчої науки.

Закон мовної економії – прагнення мовця зекономити зусилля при користуванні мовленням як одна з причин мовних змін. Синоніми: закон економії сил, теорія мінімального зусилля.

Зіставне мовознавство – мовознавча дисципліна, яка вивчає дві чи більше мов з метою виявлення їх подібностей і відмінностей на всіх рівнях мовної структури. Синоніми: контрастна лінгвістика, конфронтативна лінгвістика.

Зіставний метод – сукупність прийомів дослідження й опису мови через її системне порівняння з іншою мовою з метою виявлення її специфіки. Синоніми: контрастивний метод, типологічний метод.

Знак – матеріальний, чуттєво сприйманий предмет, який є представником іншого предмета і використовується для отримання, зберігання і передачі інформації.

Знак-індекс – знак, пов'язаний з позначуванним предметом, як дія зі своєю причиною. Синоніми: знак-прикмета, знак-симптом.

Знак-копія – відтворення, репродукція, подібна на позначуваний предмет.

Знак-сигнал – знак, який вимагає після себе певних дій, реакції.

Знаковий рівень мови – рівень мови, на якому її одиниці виступають як знаки (словосполучення, слова і морфеми).

Зовнішні причини мовних змін – причини, які знаходяться поза мовою; суспільно-політичні, економічні, історичні, географічні та інші чинники, пов'язані з розвитком і функціонуванням мов. Синонім: екстралінгвальні причини.

Ідеографія – це різновид письма, у якому інформацію передавали за допомогою спеціальних позначок, ідеограм.

Ієрогліфи – це умовні знаки, що передають ціле поняття, слово.

Інтеграція, або мовна конвергенція, – утворення однієї мови із кількох споріднених мов або діалектів.

Інтерлінгвістика – наука, що вивчає міжнародні мови, в тому числі й штучні, як засіб міжмовного спілкування.

Інтерференція – взаємодія мовних систем в умовах білінгвізму.

Когнітивна лінгвістика – мовознавчий напрям, в якому функціонування мови розглядається як різновид когнітивної (пізнавальної) діяльності, а когнітивні механізми та структури людської свідомості досліджуються через мовні явища.

Комунікативна функція мови – функція спілкування між людьми, народами.

Конативна функція мови – функція засвоєння.

Конструктивний метод – необхідність конструювання, моделювання теоретичних об'єктів.

Креоли – люди мішаного походження, від батьків двох рас, білої та кольорової.

Креольські мови – це піджини, які стали рідною мовою для якихось етнічних груп.

Кульмінативна функція – функція, яка полягає в забезпеченні цілісності та виділеності слова, що досягається завдяки наголосу або сингармонізму.

Кумулятивна функція мови – функція зберігання всього того, що виробила нація в духовній сфері. Синонім: історико-культурна функція.

Метод – сукупність прийомів, способів, методик вивчення мови, пов'язаних з певною лінгвістичною теорією.

Міжнародні, або світові, мови – це мови, що характеризуються великою поширеністю за межами свого ареалу і виконанням найбільшої кількості функцій.

Мови міжнаціонального спілкування – це мови, що використовуються як засіб спілкування між людьми різних націй всередині багатонаціональної держави.

Мовна асиміляція – процес утрати етносом рідної мови і перехід на мову іншого (панівного) етносу.

Мовна картина світу – спосіб відбиття реальності у свідомості людини, що полягає у сприйнятті цієї реальності крізь призму мовних та культурно-національних особливостей, притаманних певному мовному колективу, інтерпретація навколишнього світу за національними концептуально-структурними канонами.

Мовна компетенція – рівень знання своєї мови певним індивідом.

Мовна норма – сукупність мовних засобів, що відповідають системі мови й сприймаються її носіями як зразок суспільного спілкування.

Мовна політика – сукупність ідеологічних принципів і практичних дій, спрямованих на регулювання мовних відносин у країні або на розвиток мовної системи у певному напрямі.

Мовна ситуація – сукупність форм існування однієї мови або сукупність мов у їх територіально-соціальному взаємовідношенні у межах певних адміністративно-політичних утворень.

Мовна сім'я – це сукупність мов, що походять від однієї мови-основи (прамови).

Мовний союз – особливий тип ареально-історичної спільності мов, що характеризується певною кількістю подібних структурних і матеріальних ознак, набутих внаслідок тривалого й інтенсивного контактного й конвергентного розвитку в межах єдиного географічного простору.

Мовні контакти – взаємодія двох чи більше мов, яка впливає на структуру і словниковий склад однієї чи багатьох із них.

Мовні універсали – явища, властиві всім мовам або більшості з них.

Описовий метод – система дослідницьких прийомів, які використовуються для характеристики мовних явищ, опису системи мови на певному етапі її розвитку. Опрощення – злиття двох морфем в одну.

Паралінгвістика – наука про засоби спілкування, що використовуються поряд із мовою (жести, міміка).

Піджин – ділова мова зі спрощеною граматиною та обмеженим лексичним складом, що виникає на різномовних територіях переважно для торговельних відносин.

Піктографія – це малюнкове письмо, тобто передача інформації за допомогою малюнків.

Порівняльно-історичний метод – це система дослідницьких прийомів, які використовуються для дослідження споріднених мов для виявлення закономірностей їхнього розвитку.

Психолінгвістика – наука про взаємозв'язок мови з психічною діяльністю людини.

Пуризм – навмисне усунення іншомовних слів із мовлення.

Семасіологія – наука про значення слова.

Семіотика – наука про спільні властивості знаків і знакових систем, а мова – найбільша знакова система.

Соціолінгвістика – наука, що вивчає вплив суспільства на мову і мови на суспільство.

Структурний метод – дослідження не окремих мовних фактів, а мови як системи структурних одиниць з певними відношеннями.

Субзнаковий рівень мови – рівень мовних одиниць, які не є знаками, а лише складниками знаків.

Субкод – підвид коду, різновид коду.

Субстрат – мова-підоснова, елементи якої розчинилися в мові, що нашарувалася на неї; сліди витісненої місцевої мови.

Суперзнаковий рівень мови – рівень мовних одиниць, що складаються зі знаків; надзнаковий рівень.

Суперстрат – мова-надоснова, елементи якої розчинилися в мові, над якою вона нашарувалася; сліди мови чужинців, асимільованих корінним населенням.

Теорія ієрархії мовних рівнів – теорія французького мовознавця Еміля Бенвеніста, згідно з якою мовні одиниці планом вираження спираються на нижчий рівень, а планом змісту входять до вищого рівня.

Теорія ізоморфізму – теорія польського мовознавця Єжи Куриловича, яка доводить відсутність якісної відмінності між різними рівнями мови і дозволяє застосовувати в їх дослідженні одні й ті самі методи і принципи.

Теорія (концентричних) хвиль – теорія німецького мовознавця Йоганеса Шмідта, згідно з якою кожне нове мовне явище поширюється з певного центра хвилями, що поступово згасають, через що споріднені мови непомітно переходять одна в одну.

Теорія моногенезу – вчення про походження людської мови з одного джерела.

Унілатеральна теорія знака – теорія, згідно з якою знак є одностороннім, тобто має лише план вираження (значення перебуває поза знаком).

Школа «слів і речей» – мовознавчий напрям, який висунув принципи вивчення лексики у зв'язку з культурою й історією народу.

Штучні мови – це мови, які не народжуються стихійно у процесі практичної діяльності людства, а придумуються, винаходяться окремими людьми.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Базова література

1. Кочерган М. П. Загальне мовознавство / М. П. Кочерган. – К., 2010. – 464 с.
2. Семчинський С. В. Загальне мовознавство / С. В. Семчинський. – К. : АТ “ОКО”, 1996. – 416 с.
3. Удовиченко Г. М. Загальне мовознавство. Проблеми. Методи : навчальний посібник / Г. М. Удовиченко. – К. : Вища шк., 1994. – 235 с.

Підручники

1. Базылев В. Н. Общее языкознание / В. Н. Базылев. – М. : Изд-во “Гардарики”, 2007. – 285 с.
2. Даниленко В. П. Общее языкознание и история языкознания / В. П. Даниленко. – М. : Флинта: Наука, 2009. – 272 с.
3. Дорошенко С. І. Загальне мовознавство [Текст] : рек. МОН України як навч. посібник для студ. ВНЗ / С. І. Дорошенко; МОН України, Харківський нац. педагогічний ун-т імені Г. С. Сковороди. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 283 с.
4. Звегинцев В. А. Очерки по общему языкознанию / В. А. Звегинцев. – М. : Либроком, 2009. – 327 с.
5. Зеленюк А. С. Загальне мовознавство. Історія лінгвістичних вчень. Аспекти, методи, прийоми, процедури дослідження мови / А. С. Зеленюк. – Луганськ : Альма-матер, 2002. – 276 с.
6. Иванова Л. П. Курс лекцій по общему языкознанию / Л. П. Иванов. – К. : Освіта України, 2006. – 312 с.
7. Иванова Л. П. Методы лингвистических исследований / Л. П. Иванов. – К. : Освіта України, 1995. – 158 с.
8. Ковалик І. І. Самійленко С. П. Загальне мовознавство / І. І. Ковалик, С. П. Самійленко. – К. : Вища шк., 1985. – 258 с.

9. Пищальникова В. А. Общее языкознание / В. А. Пищальникова. – М. : Академия, 2009. – 448 с.

10. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями і проблеми / О. О. Селіванова. – К., Полтава : Довкілля-К, 2008. – 712 с.

Довідники

1. Кубрякова Е.С., Демьянков В. В., Лузина Л. Г. Краткий словарь когнитивных терминов / Е. С. Кубрякова, В. В. Демьянков, Л. Г. Лузина. – М., 1996 – 245 с.

2. Лингвистический энциклопедический словарь. / Гл. ред. В. Н. Ярцева. – М. : Сов. энциклопедия, 1990. – 685 с.

3. Николаева Т. М. Краткий словарь терминов лингвистики текста / Т. М. Николаева // НЗЛ Лингвистика текста. Вып.8. – М., 1978.

4. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.

5. Українська мова. Енциклопедія / Редкол. : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко (співголови), Т. О. Зяблюк та ін. – 2-е вид. випр. і доп. – К. : Укр. енциклопедія, 2004. – 824 с.

6. Штерн І. Б. Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики : енциклопедичний словник / І. Б. Штерн. – К. : АртЕк, 1998. – 336 с.

Додаткова література

1. Алпатов В. М. Об антропоцентричном и системоцентричном подходах к языку / В. М. Алпатов // Вопросы языкознания. – 1993. – № 3.

2. Антонович М. Законодавство України та зарубіжних країн щодо статусу державної мови (порівняльний аспект) / М. Антонович // Право України. – 1999. – № 6.

3. Бацевич Ф. С. Нариси з комунікативної лінгвістики: Монографія / Флорій Бацевич. – Львів : ПАІС, 2010. – 336 с.

4. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: Підручник /

Флорій Бацевич. – К. : ВЦ “Академія”, 2009. – 376 с.

5. Білецький А. О. Про мову і мовознавство / А. О. Білецький. – К., 1996.
6. Бондаренко О. Ф. Статус експерименту як методу лінгвістичних досліджень / О. Ф. Бондаренко // Мовознавство. – 1986. – № 1.
7. Залевская А. А. Введение в психолінгвістику / А. А. Залевская. – М., 2000.
8. Леонтьев А. А. Основы психолінгвістики / А. А. Леонтьев. – М., 1999.
9. Мельничук О. С. Методологічні пошуки в нових підходах до висвітлення мови / О. С. Мельничук // Мовознавство. – 1991. – № 2.
10. Мусієнко В. П. Проблема істинності лінгвістичних знань / В. П. Мусієнко // Мовознавство. – 2000. – № 2–3.
11. Пасенко І. Лінгвопуризм і сучасні мови / І. Пасенко // Дивослово. – 2000. – № 12.
12. Перебийніс В. С. Статистичні методи для лінгвістів / В. С. Перебийніс. – К., 2002.
13. Радчук В. Мова в Україні й українська мова / В. Радчук // Урок української. – 2000. – № 9.
14. Феллер М. Досвід відродження державної мови Ізраїлю – іврит / М. Феллер // Урок української. – 2000. – № 9.
15. Феллер М. Проблеми стану і функціонування укр. мови у двомовному соціумі / М. Феллер // Українська мова та література. – 2000. – № 6.
16. Хомський Н. Роздуми про мову / Н. Хомський. – Львів, 2000.
17. Ярмоленко С. Я. Мова як суспільне явище / С. Я. Ярмоленко // Українська мова і література. – 1997. – № 7.

Інформаційні ресурси

1. Інтегрована лексикографічна система “Словники України”.
2. Матеріали, розміщені на вебсторінках:
 - 1) www.nduv.gov.ua – веб-сторінка бібліотеки ім. Вернадського;
 - 2) <http://www.nbu.gov.ua/> ;
 - 3) <http://nlibrary-rdgu.rv.ua/> ;
 - 4) http://www.djerele.com/index.php?option=com_content&task=category§ionid=6&id=127&Itemid=336;
 - 5) <http://www.classes.ru/grammar/135.Zvegintsev/worddocuments/i.htm>

ЗМІСТ

Загальні положення	3
Структура залікового кредиту навчальної дисципліни.....	4
Програма навчальної дисципліни.....	5
Тематика лекційних занять.....	7
Тема № 1	7
Тема № 2.....	13
Тема № 3	16
Тема № 4.....	21
Тема № 5.....	28
Тематика семінарських занять.....	38
Практичне заняття № 1 – 2.....	38
Практичне заняття № 3.....	40
Практичне заняття № 4 – 5.....	42
Практичне заняття № 6.....	46
Завдання та запитання для тематичного оцінювання.....	50
Тестові завдання для самоперевірки.....	68
Самостійна робота.....	77
Індивідуальне навчально-дослідне завдання	81
Методи навчання.....	84
Методи та засоби діагностики успішності навчання.....	84
Методи контролю.....	84
Розподіл балів оцінювання успішності студентів з навчальної дисципліни.....	85
Шкала оцінювання: національна та ЄКТС.....	85
Базові терміни курсу.....	86
Програма іспиту.....	89
Короткий термінологічний словник.....	91
Рекомендована література.....	98